

Redovisning av granskning om elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel

Redovisning av regeringsuppdrag om att granska elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel i förskoleklass, grundskolan och motsvarande skolformer

Diarienummer: 2024:4600

Citera gärna Skolinspektionens rapporter, men kom ihåg att uppge källa:
Skolinspektionen, rapportens namn och år.

Skolinspektionen, Regeringsrapport 2026
Diarienummer: 2024:4600
ISBN 978-91-990735-5-2

Innehåll

Sammanfattning	4
Skillnader i tillgången på läroböcker och andra läromedel riskerar att skapa olika förutsättningar för kunskapsutveckling.....	4
Lärare kompenserar för begränsad tillgång – men det kan medföra risker	5
Rektorernas styrning bedöms vara svag och riskerar att lämna lärarna ensamma i frågor som rör läroböcker och andra läromedel	6
Uppdraget	7
Regeringsuppdraget besvaras genom två tematiska inspektioner	7
Inspektionernas inriktning och övergripande bedömningar	8
Skolinspektionens bedömningar och erfarenheter av elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel	10
Avslutande kommentar	16
Referenser	19
Bilaga 1 Kvalitetsgranskning av elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel	20

Sammanfattning

Skolinspektionen har på uppdrag av regeringen granskat elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel inom förskoleklass, grundskolan och motsvarande skolformer. Resultaten visar att flera av de 60 granskade skolorna behöver utveckla sitt arbete för att säkerställa att elever har tillgång till de läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.

Skolinspektionen har genomfört två tematiska inspektioner av elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel under 2025: en tematisk tillsyn och en tematisk kvalitetsgranskning. Totalt 60 skolor inkluderades, 30 skolor i vardera inspektionen. Tillsammans omfattar inspektionerna skolformerna förskoleklass, grundskolan, anpassade grundskolan, specialskolan och sameskolan. Denna redovisning innehåller resultaten från inspektionerna och utgör myndighetens svar på regeringsuppdraget.

Iakttagelserna och slutsatserna gäller de verksamheter som har granskats och avser inte att ge en nationell bild av förhållandena.

Skolinspektionen ser att många elever har tillgång till de läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål men att det finns skillnader i elevers tillgång som kan skapa olika förutsättningar för kunskapsutveckling. Skolinspektionens erfarenheter pekar på ett fortsatt behov av att följa och uppmärksamma elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel samt att stödja skolornas arbete med att ge elever tillgång till läroböcker och andra läromedel för att öka möjligheterna till en mer kvalitativ undervisning och förbättra förutsättningarna för elever att nå utbildningens mål.

Skillnader i tillgången på läroböcker och andra läromedel riskerar att skapa olika förutsättningar för kunskapsutveckling

Elever på flera skolor har tillgång till de läroböcker och andra läromedel, exempelvis digitala, som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål i flera av de ämnen som ingår i inspektionerna. Samtidigt framkommer exempel på skolor där elevers tillgång behöver stärkas. I tillsynen, där Skolinspektionen kontrollerar regelefterlevnaden, har brister konstaterats på fem skolor av 30. Skolinspektionen bedömer att högstadiееlever på dessa skolor inte har tillgång till läroböcker och andra läromedel i samhällsorienterande ämnen som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Ofta bedöms läroböckerna finnas i för få exemplar sett till antal elever.

Kvalitetsgranskningen, där Skolinspektionen bedömer kvaliteten i skolors arbete utifrån de kvalitetskriterier som tagits fram för granskningen, visar att 25 skolor av 30 behöver utveckla arbetet med att ge elever tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel. På mer än hälften av skolorna i kvalitetsgranskningen skiljer sig elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel åt mellan enskilda ämnen. Det betyder oftast inte att elever på hela skolan har begränsad tillgång till läroböcker och andra läromedel i samtliga ämnen som inkluderas i granskningen, utan att det finns exempel på begränsad tillgång i vissa ämnen. På flera skolor behöver också rektorn stärka sin ledning i frågor som rör elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel. Kvalitetsgranskningen visar vidare att elevgrupper i anpassad grundskola, specialskolan och sameskolan har begränsad tillgång till läroböcker och andra läromedel som utgår från deras behov. Detta eftersom utbudet från professionella utgivare är begränsat, enligt lärare och rektorer.

På en del av de skolor som ingick i tillsynen och kvalitetsgranskningen innebar den begränsade tillgången till läroböcker och andra läromedel att högstadiееlever saknar möjlighet att arbeta med läroböckerna efter skolan för att fördjupa och befästa sina kunskaper. Anledningen är ofta att läroböckerna finns i få exemplar och därför behöver stanna på skolan så att andra elever kan använda dem.

Lärare kompenserar för begränsad tillgång – men det kan medföra risker

Inspektionerna visar att lärare på flera skolor tar ett stort ansvar för att undervisningen ska fungera genom att på olika sätt anpassa, komplettera och ersätta med hjälp av olika typer av lärverktyg när läroboken eller det digitala läromedlet inte bedöms finnas i tillräckligt många exemplar eller på andra sätt inte motsvarar elevgruppens behov eller ämnets syfte och centrala innehåll. Lärare beskriver hur de på olika sätt löser dessa situationer så att elever ändå får det som behövs för god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Exempelvis samplanerar lärare så att de läroböcker som finns kan användas av olika elever och klasser vid olika tillfällen. Samtidigt framkommer flera exempel på att elever i stället för läroböcker eller andra läromedel får kopierade häften från läroböcker, lärares egna sammanfattningar av innehåll i läroböcker eller annat egenproducerat material som utgångspunkt för lärandet. I intervjuer med lärare och elever framkommer även exempel på att elever inte får skriva i arbetsböcker som tillhör läroböcker eftersom de ska återanvändas. I stället skriver eleverna i skrivhäften vid sidan av, vilket kan innebära en ökad kognitiv belastning och påverka lärandet negativt.

När elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel ser olika ut får de olika förutsättningar att ta del av de fördelar som läroböcker och andra läromedel för med sig för deras kunskapsutveckling. Det kan exempelvis handla om att skapa sammanhang och överblick över kunskapsområden, få möjlighet till repetition och fördjupning av kunskaper samt utveckla sin

läsförmåga genom att läsa olika typer av texter. I de fall elever behöver förhålla sig till flera olika underlag som kompensation för begränsningar i tillgången riskerar konsekvensen att bli att de själva behöver ta ansvar för att strukturera, sortera och skapa sammanhang i undervisningens innehåll. Vissa elever uppger också att det försvårar lärandet när de behöver förhålla sig till olika underlag som kopierade häften, lösblad och bildspel i stället för läroböcker och andra läromedel. Vidare riskerar egenproducerat material att inte hålla samma kvalitet som det material som ges ut av professionella utgivare och har genomgått kvalitetssäkringsprocesser.

Rektorernas styrning bedöms vara svag och riskerar att lämna lärarna ensamma i frågor som rör läroböcker och andra läromedel

Rektorer har en nyckelroll i att säkerställa att elever får tillgång till de läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Skolinspektionen bedömer att rektorer på flera av skolorna i kvalitetsgranskningen behöver stärka arbetet inom området. En svag styrning från rektorn riskerar att lämna lärare ensamma i dessa frågor, vilket innebär att elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel blir beroende av enskilda lärares initiativ och informella arbetssätt. Exempelvis är det viktigt att rektorn har en tydlig uppföljning, styrning och ledning för att upptäcka och synliggöra när elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel behöver förbättras. Utan denna ledning har rektorn svårt att uppfylla läroplanens skrivning om rektorns särskilda ansvar för att alla elever erbjuds strukturerad undervisning under lärares ledning samt att alla elever får tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.

Uppdraget

I regleringsbrevet för 2024 gav regeringen följande uppdrag till Skolinspektionen.¹ Uppdraget omfattade tidsperioden från budgetår 2024 till och med 9 oktober 2026.

Uppdraget i regleringsbrev för budgetår 2024 avseende Statens skolinspektion

Skolinspektionen ska genomföra en granskning av elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel i förskoleklass, grundskola och motsvarande skolformer. Myndigheten ska delredovisa sina erfarenheter och slutsatser av granskningen till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 9 oktober 2025 och lämna en slutredovisning den 9 oktober 2026 till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet).

Regeringsuppdraget besvaras genom två tematiska inspektioner

För att besvara regeringsuppdraget har Skolinspektionen genomfört två tematiska inspektioner: en tillsyn och en kvalitetsgranskning. Skolinspektionen kan genom dessa två inspektionsformer redogöra för en bild av elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel från olika perspektiv.² För utförlig information om inspektionerna, se delredovisningen och bilaga 1 i denna slutredovisningsrapport.³

Genom tillsynen kontrollerade Skolinspektionen för första gången regelefterlevnaden av de förtydliganden som gjordes i skollagen 1 juli 2024 om att elever ska ha tillgång till läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. I kvalitetsgranskningen bedömer Skolinspektionen skolors arbete med att ge eleverna tillgång till läroböcker och andra

¹ Regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende Statens skolinspektion (U2023/03645 [delvis] U2023/03702).

² I skollagen avses med lärobok: tryckt läromedel, med eller utan digitala komponenter, läromedel: helt eller delvis tryckt eller digitalt verk som är avsett att användas i undervisningen, som överensstämmer med relevanta delar av tillämplig kurs-, ämnes- eller ämnesområdesplan och läroplanen, och som är utgivet av någon som bedriver utgivningsverksamhet av professionell art, lärverktyg: läroböcker, andra läromedel och andra tryckta eller digitala verk samt utrustning och material som används i undervisningen: 1 kap. 3 § elfte–trettionde strecksatserna skollagen. Begreppsanvändningen i rapporten utgår från skollagens definitioner. Lärobok används för att beskriva tryckt läromedel och begreppet andra läromedel refererar i huvudsak till digitala verk enligt definitionerna ovan.

³ Skolinspektionen, Delredovisning av regeringsuppdrag, 2025, Dnr: 2024:4600. Kvalitetsgranskning av elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel, 2026, Dnr 2024:9103 och bilaga 1 till denna slutredovisningsrapport.

läromedel i förhållande till Skolinspektionens kvalitetskriterier. Det är genom kvalitetsgranskningen som vi granskat motsvarande skolformer enligt uppdraget.

Redovisningen inleds med en beskrivning av de inspektioner som Skolinspektionen genomfört inom ramen för regeringsuppdraget och övergripande resultat av dem. Därefter görs en sammantagen analys av tillsynens och kvalitetsgranskningens resultat samt Skolinspektionens erfarenheter på ett antal områden. Rapporten avslutas med en kommentar till resultaten.

Skollagens definitioner av begrepp

I skollagen avses med

lärobok: tryckt läromedel, med eller utan digitala komponenter,

läromedel: helt eller delvis tryckt eller digitalt verk som är avsett att användas i undervisningen, som överensstämmer med relevanta delar av tillämplig kurs-, ämnes- eller ämnesområdesplan och läroplanen, och som är utgivet av någon som bedriver utgivningsverksamhet av professionell art,

lärverktyg: läroböcker, andra läromedel och andra tryckta eller digitala verk samt utrustning och material som används i undervisningen.

Källa: 1 kap. 3 § elfte–trettonde strecksatserna skollagen.

Inspektionernas inriktning och övergripande bedömningar

Nedan följer en beskrivning av vad som granskats i de tematiska inspektionerna och övergripande bedömningar. 30 skolor har granskats inom tillsynen och ytterligare 30 har granskats inom kvalitetsgranskningen.

Tillsynen visar på brister på 5 skolor av 30

Tillsynen redovisades i sin helhet i delredovisningen av regeringsuppdraget.⁴ Tillsynen omfattar 30 grundskolor och fokuserar på elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel i de samhällsorienterande ämnena (historia, geografi, religionskunskap och samhällskunskap) i grundskolans årskurser 7 till 9. Både kommunala och enskilda huvudmän är representerade i urvalet.

⁴ Skolinspektionen, Delredovisning av regeringsuppdrag, 2025. Dnr: 2024:4600.

Tillsynen visar att 25 av skolorna lever upp till författningarnas krav. På de fem skolor som har konstaterade brister bedömer Skolinspektionen att elever inte har tillgång till de läroböcker eller andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. På dessa skolor använder lärarna läroböcker som utgångspunkt för undervisningen men eleverna har begränsad tillgång till dem, ofta för att de finns i få exemplar. Vidare har elever på skolor med brister i tillgången inte möjligheter att använda läroböcker utanför skoltid, vilket begränsar deras möjligheter att repetera det som undervisningen behandlat och befästa sina kunskaper.

25 av 30 granskade skolor i kvalitetsgranskningen bedöms behöva stärka arbetet med att ge elever tillgång till läroböcker och andra läromedel

Skolinspektionens kvalitetsgranskning syftar till att granska kvaliteten i skolors arbete med att ge eleverna tillgång till läroböcker och andra läromedel i förhållande till granskningens kvalitetskriterier. I uppdraget ingår att granska kvaliteten i de förutsättningar som rektorn och lärare skapar för elever att använda läroböcker och andra läromedel enligt de krav som anges i läroplanen.⁵ Kvalitetsgranskningen redovisas i sin helhet i en rapport som utgör bilaga till denna slutredovisning av regeringsuppdraget.

Granskningen har genomförts på 30 skolor, varav 26 grundskolor (F-9), 2 anpassade grundskolor, 1 specialskola och 1 sameskola (F-6). Granskningen fokuserar i huvudsak på andra ämnen än praktisk-estetiska ämnen, som svenska, engelska, matematik, moderna språk, naturorienterande ämnen (biologi, fysik och kemi), samhällsorienterande ämnen (geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap) och teknik. I urvalet är kommunala, enskilda och statliga huvudmän representerade.

Granskningen har omfattat en frågeställning med två kvalitetskriterier som stöd för bedömningen av skolornas arbete. Frågeställningen är följande:

- I vilken utsträckning får eleverna tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål?

Skolinspektionen bedömer att majoriteten av de granskade skolorna i kvalitetsgranskningen behöver utveckla sitt arbete med att ge elever tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens

⁵ I läroplanerna anges att rektorn har ett särskilt ansvar för att alla elever får tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål samt att läraren ska organisera och genomföra arbetet så att eleven får använda läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. För förskoleklass och grundskolan se till exempel: Lgr 22, 2 Övergripande mål och riktlinjer, 2.2 Kunskaper. Lgr 22, 2 Övergripande mål och riktlinjer, 2.8 Rektorns ansvar.

mål. På mer än hälften av skolorna bedömer Skolinspektionen att elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel är begränsat. Det betyder i de flesta fall inte att elever på hela skolan har begränsad tillgång till läroböcker och andra läromedel i samtliga ämnen som inkluderas i granskningen, utan att det finns exempel på begränsad tillgång i vissa ämnen. På en skola i kvalitetsgranskningen bedömer Skolinspektionen dock att eleverna saknar tillgång och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel i flera olika ämnen och årskurser. Elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel bedöms vara begränsad exempelvis för att det finns få läroböcker sett till antalet elever eller för att de inte upplevs vara ändamålsenliga eller motsvara elevgruppens behov, ämnets syfte och centrala innehåll. Rektorns styrning och ledning i frågor som rör läroböcker och andra läromedel behöver också utvecklas på många av skolorna.

Två grundskolor, de båda anpassade grundskolorna och den specialskola som ingått i urvalet, bedöms i hög utsträckning uppfylla Skolinspektionens kvalitetskriterier. Tre grundskolor har bedömts uppfylla dem i låg utsträckning. Övriga skolor (21 grundskolor och 1 sameskola) har gemensamt att det, i mer eller mindre stor uträkning, har bedömts sakna viktiga aspekter för att med hög kvalitet ge elever tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.

Ytterligare kvalitetsgranskningar på området

Skolinspektionen har utöver regeringsuppdraget genomfört ytterligare kvalitetsgranskningar av elevers tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel i 74 grundskolor under vintern 2025/26. Det har dock inte funnits utrymme att inkludera dessa i denna redovisning. Den övergripande bilden från de 74 granskningarna är att fler än hälften av grundskolorna i mer eller mindre stor uträkning har bedömts sakna viktiga aspekter för att med hög kvalitet ge elever tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.

Skolinspektionens bedömningar och erfarenheter av elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel

Här nedan redogör Skolinspektionen för sina bedömningar och erfarenheter från de inspektioner som genomförts inom ramen för regeringsuppdraget. Redovisningen avser elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel på de 60 granskade skolorna och ger inte en nationell bild.

Skillnader i tillgång till läroböcker och andra läromedel riskerar att skapa olika förutsättningar för elevers kunskapsutveckling

Skolinspektionen bedömer att elevers tillgång är begränsad när de inte har tillgång till de läroböcker och andra läromedel som behövs för en god

kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Ofta beror det på att läroböckerna bedöms finnas i få exemplar sett till antal elever. Det är exempelvis vanligt att läroböcker i natur- och samhällsorienterande ämnen finns i så kallade klassuppsättningar som delas mellan elever och klasser. Det visar både tillsynen och kvalitetsgranskningen. Lärare på flera skolor uppger att det ändå fungerar bra eftersom de genom samplanering ser till att läroböckerna är tillgängliga för olika klasser efter behov. Samtidigt framkommer det exempel på hur lärare kompletterar och kopiera från läroböcker och sammanställer i häften eller lägger upp i digitala verktyg när antalet läroböcker inte räcker till. Undervisningen utgår då i stället från dessa häften eller digitala filer som lärare har sammanställt samt andra lärverktyg, vilket leder till att elever får olika förutsättningar att ta del av de fördelar som läroböcker och andra läromedel tillför i undervisningen som exempelvis att skapa översikt och sammanhang över kunskapsområden. Vissa elever uppger i intervjuer att de föredrar läroböcker framför kopierade underlag i häften eller som löspapper. En del elever berättar att de tycker att det är förvirrande när text, arbetsuppgifter och frågor är utspridda i olika delar i stället för att finnas samlat. I intervjuer med lärare och elever i kvalitetsgranskningen framkommer exempel på att elever får kopior från arbetsböcker som tillhör läroböcker eftersom arbetsböckerna finns i få exemplar. På en skola berättar eleverna att bilderna i de kopior de får från arbetsböckerna ofta är svartvita i stället för färgglada som i arbetsboken och att delar av texten ibland saknas i kopiorna, vilket gör den svår att förstå. I intervjuerna framkommer också att elever ofta behöver skriva i skrivhäften vid sidan av då arbetsböckerna återanvänds från läsår till läsår.

Lärare lägger tid på att komplettera äldre läroböcker med aktuell information, men de uppfattas ändå fungera bra i undervisningen

Skolinspektionen har på de granskade skolorna hittat få exempel på att eleverna har tillgång till inaktuella läroböcker och andra läromedel. På de allra flesta skolorna i kvalitetsgranskningen uppger lärare exempelvis att de läroböcker och andra läromedel som finns på skolan är aktuella och relaterar till gällande läroplan. På en av skolorna i tillsynen har Skolinspektionen dock bedömt att de läroböcker som finns och används i undervisningen inte uppfyller definitionen av läromedel eftersom de inte överensstämmer med relevanta delar av tillämpliga kursplaner och läroplaner.⁶ På denna skola får vissa elever använda läroböcker som är utgivna år 2002 i ämnena historia och geografi.

Samtidigt förekommer exempel på skolor i båda inspektionerna där lärare uppger att läroböcker i vissa ämnen är något äldre och innehåller en del faktafel eller behandlar områden på ett sätt som kräver kompletteringar. De flesta lärarna uppger dock att läroböckerna ändå förhåller sig tillräckligt väl till gällande läroplan för att fungera i undervisningen. Lärarna beskriver

⁶ 1 kap. 3 § tolfte strecksatsen skollagen.

hur de korrigerar information och kompletterar med annat material i de fall som innehåll saknas eller är föråldrat och att eleverna på så vis får det de behöver för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Korrigeringarna och kompletteringarna sker exempelvis löpande i undervisningen, under genomgångar och i bildspel.

Flera av eleverna i tillsynen berättar att de ofta stöter på faktafel och föråldrad information i läroböckerna men att lärarna uppmärksammar dem på detta i undervisningen och kompletterar med aktuellt material och nyare uppgifter. Många elever berättar i intervjuer att det inte spelar någon roll, men några elever uppger att det påverkar lärandet negativt och att det blir rörigt när de behöver förhålla sig till flera olika underlag och faktauppgifter.

Många lärare uppger att kompletteringar av läroböcker är en självklar del av läraryrket. I vissa ämnen, exempelvis samhällskunskap, är behovet av uppdateringar vanligt förekommande oavsett om läroböckerna är nya eller inte, berättar lärare.

För vissa elevgrupper finns ett begränsat utbud av läroböcker och andra läromedel som utgår från deras behov

De anpassade grundskolorna och specialskolan som ingår i kvalitetsgranskningen har bedömts i hög utsträckning uppfylla Skolinspektionens kvalitetskriterier. Gemensamt för skolorna är att rektorerna och lärarna medvetet arbetar med att ge eleverna tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Däremot finns det stora utmaningar med att hitta läroböcker och andra läromedel som utgår från elevernas behov och är utgivna av någon som bedriver utgivningsverksamhet av professionell art, enligt lärare och rektorer. Det är därför rektorns ledning och styrning samt lärares ansträngningar att både anpassa läroböcker och andra läromedel avsedda för elever i grundskolan och komplettera med andra lärverktyg som skapar förutsättningar för elevernas lärande. Även för elever som läser samiska i sameskolan finns ett begränsat utbud av ändamålsenliga läroböcker och andra läromedel, enligt lärare och rektor. Sammantaget innebär detta att lärarna behöver omarbета och komplettera de läroböcker och andra läromedel som finns för att eleverna ska få det som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.

Några skolor bedöms behöva skapa bättre tillgång till läroböcker efter skoltid

När tillgången till läroböcker är begränsad så att eleverna delar på läroböcker påverkar det ofta elevers tillgång efter skoltid. Det visar både tillsynen och kvalitetsgranskningen. Begränsad tillgång efter skoltid hindrar eleverna från att arbeta med läroböckerna efter skolan för att fördjupa och befästa sina kunskaper. En annan anledning till att elever ibland inte får ta hem läroböcker är att lärarna inte vågar låta dem göra det på grund av oro för att läroböckerna förstörs eller inte kommer tillbaka till

skolan. I stället tillgängliggör lärare ofta materialet på olika sätt så att eleverna kan arbeta med läxor och förberedelser inför prov efter skoltid på annat sätt än med läroboken. Lärare och elever på dessa skolor beskriver att de i stället för läroböcker använder kopierade eller fotograferade sidor från läroböckerna, sammanfattningar, bildspel och instuderingsfrågor som lärare publicerat på digitala plattformar.

Läroböcker och andra läromedel upplevs inte alltid passa ämnets syfte och centrala innehåll eller elevers förutsättningar och behov

Skolinspektionen bedömer att en del skolor i kvalitetsgranskningen behöver se över elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel när den begränsas av att lärarna inte anser att de är ändamålsenliga för undervisningen. Läroböckerna upplevs till exempel som svåra för eleverna att läsa. Lärare på flera skolor beskriver att de underlättar för eleverna att ta till sig innehåll i läroböcker och andra läromedel genom att göra sammanfattningar, bildspel och punktlister. I inspektionerna framkommer också exempel på hur elever själva får välja om de ska läsa eller lyssna på läroböckerna. Lärare på några skolor i tillsynen berättar i intervjuer att uppläsning är bra för de elever som har svårare med läsningen men att uppläsningen finns tillgänglig för alla elever som vill. På en skola i kvalitetsgranskningen uppger några högstadielärare att de visserligen vet att eleverna behöver lästräna, men att de prioriterar förståelse av innehållet och därför förenklar vissa texter. De menar att de lämnar arbetet med läsförståelse till ämnet svenska.

På några skolor sammanställer lärarna häften med kopierade sidor från läroböcker i syfte att skapa möjlighet för elever att stryka under text och anteckna eftersom läroböckerna på skolan inte får användas på det sättet.

I inspektionerna framkommer också exempel på lärare som uppger att läroböckerna och andra läromedel som finns på skolorna inte är ändamålsenliga eftersom de är innehållsfattiga eller inte tillräckligt utmanande för eleverna.

Rektorer på flera av grundskolorna i kvalitetsgranskningen bedöms behöva utveckla sin styrning och ledning i arbetet som rör elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel

Rektorns arbete med att skapa förutsättningar för elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel har enbart bedömts inom ramen för kvalitetsgranskningen. Skolinspektionen bedömer att rektorer på flera av grundskolorna samt sameskolan behöver stärka arbetet. Det innebär bland annat att rektorn kan behöva utveckla sin styrning och ledning så att eleverna får tillgång till läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Rektorns arbete med att skapa förutsättningar för ett gemensamt och medvetet arbete kring val och användning av läroböcker och andra läromedel utifrån elevers olika förutsättningar och behov kan också behöva utvecklas. Ett vanligt

utvecklingsområde i granskningen är att rektorn behöver stärka arbetet kring utvärdering av läroböckers och andra läromedels funktion i undervisningen i förhållande till elevers utveckling mot målen och använda resultaten i skolans utvecklingsarbete.

Bland skolorna varierar rektorernas styrning och ledning både vad gäller deras kännedom om elevers faktiska tillgång till läroböcker och andra läromedel under och efter lektionstid samt hur de leder och styr arbetet i frågan.

Rektorer på flera skolor uppger att det finns tillräckliga medel för inköp av läroböcker och andra läromedel på deras skolor. Skolinspektionen har inte bedömt skolors användning av statsbidrag för inköp av läroböcker, men i intervjuerna har det framkommit att statsbidraget har möjliggjort inköp av nya läroböcker och utrensning av äldre material på flera skolor. Lärare på skolor där statsbidrag har lett till nyinköp av läroböcker uppger ofta att de är mer nöjda med tillgången än tidigare och att deras arbetssituation har förändrats. Rektorer och lärare på vissa skolor i granskningen berättar samtidigt att budget- eller prioriteringsfrågor påverkar möjligheterna att förnya eller köpa fler exemplar av läroböcker och/eller andra läromedel.

Kvalitetsgranskningen visar att det är lärarna som i de allra flesta fall väljer vilka läroböcker och andra läromedel som ska köpas in och användas i undervisningen och att de ofta själva tar initiativ till att lyfta behov med rektorn. Lärare på flera skolor samarbetar med kollegor kring val och användning av läroböcker och andra läromedel i undervisningen, och rektorerna skapar utrymme för dessa diskussioner i olika kollegiala konstellationer som ämneslags- eller arbetslagsmöten. Det är ofta lärarna själva som avgör om de vill lyfta frågor om läroböcker och andra läromedel i dessa forum, och lärare på flera skolor uppger att de gör det. På några skolor beskriver lärarna dock att frågorna visserligen kan lyftas i dessa sammanhang men att det inte händer ofta. Diskussionerna sker i stället spontant på lärares initiativ, utan rektorns insyn eller vägledning. Rektorer på drygt hälften av skolorna behöver också skapa bättre förutsättningar för ett gemensamt och medvetet arbete kring användning av läroböcker och andra läromedel, exempelvis genom att uppmärksamma hur de används för att stärka elevers kunskapsutveckling och skapa en röd tråd mellan stadier.

Rektorer på flera skolor hänvisar i intervjuer till att lärarna klarar att hantera frågor om läroböcker och andra läromedel själva utifrån sin profession och att rektorn därför inte behöver vara delaktig eller vägleda i dessa frågor. Även lärare uttrycker uppskattning över att rektorerna litar på deras omdöme. I kvalitetsgranskningen framkommer också att rektorerna sällan leder ett arbete med att följa upp och utvärdera elevers tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel, exempelvis utifrån hur de har fungerat i undervisningen och bidrar till elevers kunskapsutveckling. I och med att rektorerna inte leder ett systematiskt arbete med uppföljning och utvärdering, och endast sällan tar del av lärares reflektioner och resultat gällande hur läroböcker och

andra läromedel fungerar i praktiken, utgör analysen inte heller en del av skolans systematiska kvalitetsarbete.

Avslutande kommentar

Skolinspektionen kan genom två olika inspektionsformer, tillsyn och kvalitetsgranskning, från olika perspektiv redogöra för en bild av elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel på 60 granskade skolor. De två inspektionerna skiljer sig åt både i fråga om vad som bedöms, på vilket sätt och i omfattning. Skolinspektionen har i tillsynen bedömt att 25 av 30 huvudmän uppfyllt regelverkets krav och i kvalitetsgranskningen att 5 av 30 huvudmän i hög utsträckning uppfyllt Skolinspektionens kvalitetskriterier. Skillnaderna mellan inspektionsformernas resultat kan ha olika förklaringar men eftersom lagstiftningen som ligger till grund för inspektionerna är relativt ny bedömer Skolinspektionen att det för tidigt att dra några närmare slutsatser om möjliga anledningar till skillnaderna.

Inspektionerna visar att elever har tillgång till läroböcker och andra läromedel, som digitala läromedel, i många av de ämnen som granskats på flera skolor. Samtidigt finns det på vissa skolor begränsningar i elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel. Det innebär att elever har olika förutsättningar att ta del av de fördelar som finns med läroböcker och andra läromedel i undervisningen. Det handlar bland annat om elevernas möjlighet att skapa överblick och sammanhang över kunskapsområden samt deras förutsättningar att lära självständigt och utveckla sin läsförståelse. När elever inte har tillgång till läroböcker efter skoltid, eftersom de behöver dela på läroböcker med andra elever och klasser, påverkas även deras möjligheter att repetera och befästa sina kunskaper.

För vissa elevgrupper påverkas tillgången till läroböcker och andra läromedel också av att det finns ett begränsat utbud som utgår från deras behov och är utgivna av någon som bedriver utgivningsverksamhet av professionell art. Det uppger lärare och rektorer i kvalitetsgranskningen av anpassad grundskola och specialskola. Även elever i sameskolan saknar tillgång till ändamålsenliga läroböcker och andra läromedel i ämnet samiska, uppger lärare och rektorn. För elever i dessa skolformer är det rektorns styrning och ledning samt lärares omarbetningar och kompletteringar som skapar förutsättningarna för elevers tillgång till och användning av läroböcker och andra läromedel i undervisningen. Ett bättre utbud av läroböcker och andra läromedel som utgår från elevernas behov är en viktig förutsättning för deras kunskapsutveckling och en likvärdig utbildning.

Lärare kompenserar för begränsad tillgång – men det kan medföra risker för elevers kunskapsutveckling

Läroplanen anger att lärare ska organisera undervisningen så att elever får använda läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Det innebär inte att en elev samtidigt ska ha tillgång till läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg i alla undervisningssituationer utan hänsyn måste tas till

vad som är lämpligast i respektive situation. Lärare har stor frihet att göra olika didaktiska val och avgöra när elever ska arbeta med olika typer av undervisningsmaterial. Inspektionerna visar att lärare väljer vilka läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg som ska användas i undervisningen och i vilken utsträckning. Elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel kan således se olika ut beroende på lärarnas val utifrån ämnets syfte och centrala innehåll samt elevernas behov.

Skolinspektionen erfar att en majoritet av de intervjuade lärarna uppger att de har tillgång till de läroböcker och andra läromedel som de bedömer behövs för att stödja elevernas kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Samtidigt beskriver flera lärare att de tar ett stort ansvar för att undervisningen ska fungera, exempelvis genom att komplettera med egna material och andra lärverktyg när elevers tillgång är begränsad. Det bidrar till att undervisningen kan genomföras men innebär samtidigt att elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel i hög grad blir beroende av enskilda lärares initiativ och arbetssätt. Elever kan då få svårt att orientera sig i innehållet för undervisningen, särskilt om de måste förhålla sig till flera olika källor av varierande kvalitet. Egenproducerat material riskerar också att inte hålla samma kvalitet som material som ges ut av professionella utgivare och som har genomgått kvalitetssäkringsprocesser.

I intervjuer med lärare och elever framkommer exempel på att elever ofta behöver skriva i skrivhäften vid sidan av arbetsböcker som tillhör läroböcker eftersom arbetsböckerna återanvänds från läsår till läsår. Det innebär att arbetsböckerna inte används på det sätt som de är didaktiskt utformade för. Detta kan bli en kognitiv belastning för elever och påverka lärandet negativt. När elever behöver förhålla sig till flera olika underlag finns en risk att de själva behöver ta ansvar för att strukturera, sortera och skapa sammanhang i undervisningens innehåll. Vissa av eleverna uppger också att de upplever det som rörigt att behöva förhålla sig till olika underlag som kopierade häften, lösblad och bildspel. Eleverna uppger att de föredrar läroböcker och andra läromedel eftersom dessa ger en överblick över aktuella kunskapsområden samt innehåller rubriker och bilder som ökar deras förståelse för ämnet.

Skolinspektionen vill understryka vikten av att lärare gör medvetna val kring användning av läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg utifrån ämnets syfte och centrala innehåll och elevernas behov. I sammanhanget är det exempelvis viktigt att reflektera över hur läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg enskilt eller tillsammans stödjer elevers kunskapsutveckling. Det är också angeläget att lärare uppmärksammar varför kompletteringar av läroböcker och andra läromedel görs och hur de påverkar elevernas lärande. Därför är det viktigt att rektorn har en tydlig uppföljning, styrning och ledning för att upptäcka och synliggöra när elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel behöver förbättras.

Rektorernas styrning har bedömts vara svag och riskerar att lämna lärarna ensamma i frågor som rör läroböcker och andra läromedel

Rektorn har ett särskilt ansvar när det gäller att säkerställa att elever får tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel. Kvalitetsgranskningen visar att rektorer på flera av skolorna i granskningen endast i begränsad utsträckning leder arbetet med att ge elever tillgång till läroböcker och andra läromedel eller styr ett arbete där de följs upp, exempelvis utifrån hur de har fungerat i undervisningen eller bidragit till elevers kunskapsutveckling. Rektorer i granskningen har inte alltid kännedom om hur tillgången till läroböcker och andra läromedel ser ut eller hur dessa används i undervisningen på skolan. Rektorer styr inte heller alltid över ett gemensamt arbete på skolorna i frågor som rör läroböcker och andra läromedel. Flera rektorer hänvisar till att lärarna klarar detta själva utifrån sin profession, och lärarna i sin tur uttrycker uppskattning kring att rektorerna litar på deras omdöme.

Även med tillit till lärarprofessionen är det viktigt att rektorn har aktuell kännedom om elevers tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel. Här är det viktigt med ett samspel mellan rektorns ledning och styrning och lärares professionella bedömning av vad som behövs utifrån ämnets syfte, centrala innehåll och elevernas behov. Utan denna ledning och kunskap har rektorn svårt att uppfylla läroplanens skrivning om rektorns särskilda ansvar för att alla elever erbjuds strukturerad undervisning under lärares ledning samt att alla elever får tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.

När rektorn tar ett aktivt ledarskap i denna process, analyserar resultaten av uppföljningar och utvärderingar av läroböcker och andra läromedel och vid behov vidtar åtgärder, stärks skolans förmåga att utvecklas i enlighet med nationella mål och lokala behov. Arbetet kan kretsa kring i vilken mån läroböcker och andra läromedel bidrar till elevers kunskapsutveckling och hur anpassningar av läroböcker och andra läromedel görs för elever på skolan. Det kan också innefatta överväganden om läromedlens aktualitet och hur föråldrade begrepp eller felaktig information påverkar undervisningens kvalitet, elevers vilja att lära sig samt behovet för lärare att komplettera med eget material och lärares arbetsbelastning. Ett sådant systematiskt och framåtsyftande arbete bidrar inte bara till ökad kvalitet i undervisningen, utan också till att eleverna får tillgång till en likvärdig utbildning.

Referenser

Förordning (2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.

Förordning (2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall.

Förordning (2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall.

Förordning (2010:255) om läroplan för anpassade grundskolan.

Regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende Statens skolinspektion (U2023/03645 [delvis] U2023/03702).

Skolinspektionen (2021) Delredovisning av regeringsuppdrag. Dnr: 2024:4600.

Skollagen (2010:800).

Bilaga 1 Kvalitetsgranskning av elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel

Kvalitetsgranskning av elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel

Tematisk kvalitetsgranskning av 30 skolor
Diarienummer: 2024:9103

Tematisk kvalitetsgranskning

Varje år gör Skolinspektionen ett antal tematiska kvalitetsgranskningar inom viktiga områden. Då granskar vi verksamheters kvalitet inom ett avgränsat tema. Granskningen görs i förhållande till nationella mål och riktlinjer samt aktuell forskning. Skolinspektionens iakttagelser, analyser och bedömningar redovisas dels i form av enskilda beslut till de granskade verksamheterna, dels i denna övergripande rapport. De iakttagelser och slutsatser som presenteras i rapporten baseras på verksamheterna som har granskats och avser inte att ge en nationell bild av förhållandena. Utgångspunkten är alla barns och elevers lika rätt till en god utbildning i en trygg miljö. Med hänsyn till granskningens kontext kan iakttagelserna användas som grund för analys och underlag för det lokala utvecklingsarbetet av landets samtliga skolor, verksamheter och huvudmän.

Citera gärna Skolinspektionens rapporter, men kom ihåg att uppge källa: Skolinspektionen, rapportens namn och år.

Skolinspektionen, Tematisk kvalitetsgranskning 20xx

Diarienummer: 2024:9103

ISBN 978-91-990735-6-9

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Inledning	8
Läroböcker och andra läromedel kan fungera som ett ramverk för undervisningen och skapa en tydlig struktur för kunskapsutveckling.....	9
Granskningens inriktning och genomförande	12
Avgränsningar	13
Det här visar granskningen	14
25 av 30 granskade skolor behöver utveckla arbetet med att ge elever tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel	14
Elevers tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel	15
Rektorns arbete med att ge elever tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel	23
Elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel på anpassad grundskola och specialskola.....	28
Övriga iakttagelser	30
Avslutande diskussion	33
Referenser	37
Bilagor	38

Sammanfattning

Tillgång till läroböcker och andra läromedel, exempelvis digitala, har stor betydelse för elevers kunskapsutveckling. Som en del av ett regeringsuppdrag har Skolinspektionen genomfört en tematisk kvalitetsgranskning av 30 skolor för att belysa elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel i obligatoriska skolformer. Den visar att flera skolor behöver stärka delar av sitt arbete för att ge elever tillgång till de läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.

Skolinspektionen har av regeringen fått i uppdrag att granska elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel. Regeringsuppdraget avser tillgången i förskoleklassen, grundskolan och motsvarande skolformer. För att svara på regeringsuppdraget har Skolinspektionen under hösten 2025 genomfört en tematisk kvalitetsgranskning. Förutom förskoleklass och grundskola har också anpassade grundskolan, specialskolan och sameskolan ingått. Även olika huvudmannatyper är representerade. Resultaten för de 30 granskade skolorna redogörs för i denna rapport, som är en del av slutredovisningen av uppdraget. I rapporten beskriver vi våra bedömningar, utvecklingsområden och ger exempel på arbete av hög kvalitet. Resultaten avser de 30 granskade skolornas arbete och ger inte en nationell bild av kvaliteten i detta arbete.

25 av 30 granskade skolor bedöms behöva utveckla arbetet med att ge elever tillgång till läroböcker och andra läromedel

Granskningen visar att elevers tillgång skiljer sig åt mellan ämnen och skolor. Det betyder i de flesta fall inte att elever på hela skolan har begränsad tillgång till läroböcker och andra läromedel i samtliga ämnen som granskats, utan att det finns exempel på begränsad tillgång i vissa ämnen. Granskningen visar också att rektorn på majoriteten av skolorna behöver stärka sin ledning, exempelvis genom att se till att elever har tillgång till de läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.

Elever har tillgång i många ämnen men skillnader riskerar att skapa olika förutsättningar för kunskapsutveckling

Skolinspektionen bedömer att elever i flera fall har tillgång till läroböcker och andra läromedel i många av de ämnen som ingår i granskningen. Det framkommer flera exempel på att elever i många ämnen har tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel på ett sätt som

bidrar till god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Lärarna beskriver att läroböcker tillsammans med andra läromedel och andra lärverktyg utgör en central del i undervisningen och bidrar till en progression i elevernas kunskapsutveckling. Samtidigt bedömer Skolinspektionen att mer än hälften av skolorna i vissa ämnen behöver stärka sitt arbete med att ge elever tillgång till läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Det innebär att elever har olika förutsättningar att ta del av de fördelar som läroböcker och andra läromedel tillför undervisningen, exempelvis att skapa sammanhang och översikt över kunskapsområden. Det gäller även elevers möjlighet att repetera som fördjupning och att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål.

Läroböckerna finns exempelvis ibland i färre exemplar än det finns elever. Lärare på flera skolor uppger att det ändå fungerar bra eftersom de genom samplanering ser till att läroböckerna är tillgängliga för olika klasser efter behov. Samtidigt framkommer exempel på hur lärare tar stort ansvar för undervisningen när antalet läroböcker inte räcker till genom att komplettera och kopiera från läroböcker och sammanställa i häften eller lägga upp i digitala verktyg. Lärare på en del skolor i granskningen uppger också att läroböcker och andra läromedel inte alltid är ändamålsenliga, exempelvis eftersom eleverna upplever dem som svåra att läsa. Det leder i vissa fall till att eleverna läser lärares sammanfattningar och punktlistor av innehållet i stället för texterna i läroböckerna. Iakttagelser från granskningen visar vidare att arbetsböcker som tillhör läroböcker inte alltid används på det sätt som de är framtagna för. Till exempel behöver elever ibland skriva i skrivhäften vid sidan av i stället för i arbetsböckerna, eftersom dessa ska återanvändas. När elever behöver förhålla sig till flera olika underlag kan konsekvensen bli att de själva behöver ta ansvar för att strukturera, sortera och skapa sammanhang i undervisningens innehåll. Vissa elever uppger att det gör det svårare att få en överblick över ämnet och att de upplever det som rörigt.

Några skolor behöver skapa bättre tillgång till läroböcker efter skoltid

Granskningen visar vidare att elever på några skolor har begränsad tillgång till läroböcker efter skoltid, vilket hindrar dem från att arbeta med läroböckerna efter skolan för att fördjupa och befästa sina kunskaper. Anledningen är ofta att läroböckerna finns i få exemplar och därför behöver stanna på skolan. En annan anledning till att elever ibland inte får ta hem läroböcker är att lärarna inte vågar låta dem göra det på grund av oro för att böckerna förstörs eller inte kommer tillbaka till skolan.

För vissa elevgrupper finns ett begränsat utbud av läroböcker och andra läromedel som utgår från deras behov

De anpassade grundskolorna och specialskolan som ingår i granskningen har bedömts ha hög kvalitet i sitt arbete med att ge elever tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel. Det finns dock stora utmaningar med att hitta läroböcker och andra läromedel som utgår från elevernas behov eftersom utbudet från professionella utgivare är begränsat, enligt lärare och rektorer. Det är därför rektorernas ledning och styrning av arbetet samt lärares ansträngningar både att anpassa läroböcker och andra läromedel avsedda för elever i grundskolan och komplettera med andra lärverktyg som skapar förutsättningar för elevers kunskapsutveckling i dessa skolformer. Även för elever som läser samiska i sameskolan finns ett begränsat utbud av ändamålsenliga läroböcker och andra läromedel, enligt rektorn och lärarna. Det innebär att lärarna behöver omarbeta och komplettera de läroböcker och andra läromedel som finns för att eleverna ska få det som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.

Rektorer på flera skolor behöver stärka arbetet som rör elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel

Rektorer på flera av skolorna i granskningen behöver stärka arbetet med att ge elever tillgång till läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Många rektorer och lärare uppger i samband med intervjuerna att elevernas tillgång till läroböcker har blivit bättre som ett resultat av möjligheten att köpa in läroböcker med stöd av statsbidrag. Rektorer på flera skolor uppger att det finns tillräckliga medel för inköp av läroböcker och andra läromedel, men några påpekar att det finns begränsningar utifrån budget eller andra prioriteringar som innebär att de inte alltid kan förnyas eller utökas i antal.

Granskningen visar vidare att lärare, ofta på eget initiativ, lyfter behov av inköp av läroböcker och andra läromedel till rektorn. Lärare diskuterar val och användning av läroböcker och andra läromedel i olika kollegiala sammanhang, men rektorn tar sällan del av lärares reflektioner och resultat gällande hur de fungerar i praktiken. Flera rektorer uttrycker uppfattningen att lärare klarar detta själva utifrån sin profession och lärarna uppskattar i sin tur den tilliten. Rektorerna leder inte heller alltid ett arbete där elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel följs upp och utvärderas, exempelvis utifrån hur de har fungerat i undervisningen eller bidragit till elevers kunskapsutveckling. En sådan analys blir då inte heller en del av skolans systematiska kvalitetsarbete.

Angeläget att skolor uppmärksammar frågor om elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel

Utifrån granskningens resultat anser Skolinspektionen att det är viktigt att rektorer och lärare uppmärksammar och följer upp elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel i förhållande till de mål som finns för utbildningen i syfte att främja likvärdighet i utbildningen och öka måluppfyllelse.

Inledning

Skolinspektionen har av regeringen fått i uppdrag att granska elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel i förskoleklassen, grundskolan och motsvarande skolformer.¹ Mot bakgrund av regeringsuppdraget har Skolinspektionen genomfört en tematisk kvalitetsgranskning i syfte att granska kvaliteten i elevernas tillgång till läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål i förskoleklass², grundskola, anpassade grundskolan, specialskolan och sameskolan. I denna rapport redovisas kvalitetsgranskningens resultat, och rapporten utgör en del av svaret på regeringsuppdraget.³

Den 1 juli 2024 förtydligades i skollagen att elever ska ha tillgång till läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.⁴ I skollagen har också definitioner av vad som avses med lärobok samt andra läromedel och andra lärverktyg införts.⁵

Skollagens definitioner av begrepp

lärobok: tryckt läromedel, med eller utan digitala komponenter,

läromedel: helt eller delvis tryckt eller digitalt verk som är avsett att användas i undervisningen, som överensstämmer med relevanta delar av tillämplig kurs-, ämnes- eller ämnesområdesplan och läroplanen, och som är utgivet av någon som bedriver utgivningsverksamhet av professionell art,

lärverktyg: läroböcker, andra läromedel och andra tryckta eller digitala verk samt utrustning och material som används i undervisningen.

Källa: 1 kap. 3 § elfte–trettonde strecksatserna skollagen.

¹ Regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende Statens skolinspektion (U2023/03645 [delvis] U2023/03702).

² 9 kap. skollagen (2010:800) har upphävts genom lag (2025:729) om ändring i skollagen (2010:800). Lagen trädde i kraft den 1 juli 2026. Lagen tillämpas i huvudsak för första gången på utbildning och annan verksamhet som bedrivs efter den 30 juni 2028. Äldre bestämmelser gäller fortfarande för utbildning och annan verksamhet som bedrivs före den 1 juli 2028. I de beslut som ligger till grund för denna rapport har de äldre bestämmelserna tillämpats och rapporten kommer fortsättningsvis hänvisa till de äldre bestämmelserna.

³ Tidigare har en tematisk tillsyn av elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel i grundskolan genomförts inom ramen för regeringsuppdraget. Skolinspektionen (2025), Delredovisning av regeringsuppdrag, dnr: 2024:4600.

⁴ Lag (2023:951) om ändring i skollagen (2010:800).

⁵ 1 kap. 3 § elfte–trettonde strecksatserna skollagen. Skolinspektionen utgår från definitionerna av begreppen lärobok och läromedel som finns i skollagen. I rapporten används begreppet lärobok för att beskriva ett tryckt läromedel. Med "andra läromedel" avses läromedel som inte faller inom definitionen av läroböcker, främst handlar det om digitala verk. Begreppet digitala läromedel används också för att beskriva läromedel som är digitala verk.

Syftet med ändringarna är att stärka elevernas tillgång till ändamålsenliga läroböcker och andra läromedel samt öka medvetenheten om betydelsen av läroböcker, läromedel och lärverktyg för undervisningen.⁶ För utförligare beskrivning av den rättsliga regleringen, se bilaga 4.

Läroböcker och andra läromedel kan fungera som ett ramverk för undervisningen och skapa en tydlig struktur för kunskapsutveckling

Regeringen framhåller i propositionen "Stärkt tillgång till läromedel" att tillgång till läroböcker och andra läromedel, som digitala läromedel, kan öka möjligheterna till en mer högkvalitativ undervisning, vilket i sin tur förbättrar förutsättningarna för elever att nå utbildningens mål.⁷ Ändamålsenliga läroböcker och andra läromedel stärker elevers lärande, bland annat genom att ge elever sammanhang och överblick över kunskapsområden, skapa möjlighet till repetition och fördjupning av kunskaper samt främja enskilt och självständigt arbete.⁸ Av propositionen framgår även att eleverna ska ha möjlighet att ha tillgång till läroböcker och andra läromedel efter lektionstid så att de kan repetera, läsa på och gå tillbaka till det som läraren belyst i undervisningen och på så sätt fördjupa och befästa sina kunskaper.⁹

Förutom läroböcker och andra läromedel ska elever också ha tillgång till andra lärverktyg i undervisningen.¹⁰ Skönlitteratur, som enligt de nya definitionerna i skollagen faller under kategorin lärverktyg, är exempelvis en viktig del av undervisningen i bland annat svenska och engelska. Andra undervisningsmaterial som också faller under kategorin lärverktyg, till exempel facklitteratur, kartböcker, olika former av autentiska texter, digitala presentationer och film, har också en viktig roll i undervisningen i många ämnen.¹¹ Dessa lärverktyg fyller dock delvis andra funktioner än läroböcker och andra läromedel, vars primära syfte är att användas i undervisning. Förutom att läroböcker och andra läromedel är avsedda att användas i undervisningen ska de överensstämja med relevanta delar av tillämpliga kurs-, ämnes- eller ämnesområdesplaner och läroplanen och vara utgivna av någon som bedriver utgivningsverksamhet av professionell art.¹²

⁶ Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel, s. 1, 27.

⁷ Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel, s. 1, 30.

⁸ Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel, s. 1, 29.

⁹ Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel, s. 46.

¹⁰ Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel, s. 30. 1 kap 3 § skollagen, Förskoleklass: 9 kap. 8 § 2 st skollagen, Grundskola: 10 kap. 10 § 2 st skollagen, Anpassad grundskola: 11 kap. 13 § 2 st skollagen, Specialskola: 12 kap. 10 § 2 st skollagen, Sameskola: 13 kap. 10 § 2 st skollagen.

¹¹ Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel, s. 33.

¹² 1 kap. 3 § elfte–trettonde strecksatserna skollagen.

Rektorer och lärare har ett särskilt ansvar för att eleverna ska ha tillgång till och får använda läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg

Lika viktigt som tillgången till och kvaliteten på läroböcker och andra läromedel är elevers förutsättningar att använda dem i undervisningen. I samband med de tidigare nämnda ändringarna i skollagen beslutade regeringen även om nya formuleringar i läroplanernas inledande delar om läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg.¹³ Där framgår att läraren ska organisera och genomföra arbetet så att eleverna får använda läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Det gjordes även tillägg om att det är rektorns ansvar att se till att alla elever får tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.

Lärarens val av läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg påverkar hur eleverna möter ett ämne och deras möjligheter att lära sig. Valet behöver utgå från ämnets syfte och centrala innehåll samt elevernas behov.¹⁴ Regeringen lyfter i sammanhanget vikten av att dessa val utgår från vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Exempelvis kan det vara relevant att överväga läroböckers funktion för att stärka särskilt yngre elevers språkutveckling och läsförmåga och digitala läromedels funktion för att utveckla det digitala läsandet i större utsträckning i takt med att eleverna blir äldre.¹⁵

I propositionen anges också att läroboken har ett särskilt värde för elevers kunskapsutveckling.¹⁶ Detta mot bakgrund av att den samlade vetenskapen visar att utvecklingen av läs- och skrivförmåga hos barn gynnas av användning av analoga resurser. Av den anledningen framgår uttryckligen i skollagen att elever ska ha tillgång till läroböcker. Förmågan att läsa olika typer av texter är inte bara avgörande för möjligheterna till utbildning, utan också för de flesta arbeten och fritidsaktiviteter och för andra sätt att delta i samhällslivet.¹⁷ Ett sätt att bidra till detta är, enligt regeringens proposition, att skolor ger elever god tillgång till läroböcker och att lärare medvetet arbetar med texterna i dessa böcker.¹⁸

¹³ Förskoleklass och grundskola: förordning (SKOLFS 2024:590) om ändring i förordningen (2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. Anpassad grundskola: förordning (SKOLFS 2024:593) om ändring i förordningen (2010:255) om läroplan för anpassade grundskolan. Specialskola: förordning (SKOLFS 2024:591) om ändring i förordningen (2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall. Sameskola: förordning (SKOLFS 2024:592) om ändring i förordning (2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall.

¹⁴ Skolverkets utbildningsplattform, Att välja och använda lärverktyg, webbkurs: <https://utbildningar.skolverket.se/group/guest/dashboard> hämtad 2026-07-01.

¹⁵ Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel, s. 31.

¹⁶ Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel, s 31–32.

¹⁷ Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel, s: 31.

¹⁸ Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel, s: 31.

Elevers rätt till läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg behöver inte innebära att en elev samtidigt ska ha tillgång till läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg i alla undervisningssituationer, utan hänsyn måste tas till vad som är lämpligast i respektive situation. I mer teoretiska ämnen som matematik förekommer läroböcker och andra läromedel i högre grad. I andra ämnen dominerar andra lärverktyg, exempelvis olika typer av idrottsutrustning i ämnet idrott och hälsa. Enligt regeringens proposition är det dock viktigt att sträva mot en balans mellan läroböcker, andra läromedel och olika slags lärverktyg i undervisningen.¹⁹ Detta eftersom elever behöver få möjlighet att arbeta på olika sätt och att använda läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg som är ändamålsenliga och av god kvalitet.²⁰

Tidigare erfarenheter av elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel

Flera studier, främst internationella, har visat att det finns ett samband mellan frekvent användning av läroböcker och andra läromedel och elevers skolresultat.²¹ Trots vetskapen om detta finns olika indikationer om att tillgången till läroböcker och andra läromedel ser olika ut på olika skolor i Sverige.²² Denna skillnad utgör ett problem eftersom elever riskerar att inte få en likvärdig utbildning.²³ När tillgången ser olika ut kan det påverka elevers möjligheter att få likvärdiga förutsättningar att ta del av olika funktioner som läroböcker och andra läromedel bidrar till i undervisningen och att utveckla kunskaper i enlighet med utbildningens mål och nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling. Elever kan exempelvis få svårt att orientera sig i innehållet för undervisningen, särskilt om de måste förhålla sig till flera olika källor av varierande kvalitet och perspektiv. Eleverna riskerar då att gå miste om det sammanhang och den överblick som läroböcker och andra läromedel kan skapa samt gå miste om möjligheter till självständigt arbete, repetition och fördjupning av kunskaper under och efter lektionstid.²⁴ Vidare kan ändamålsenliga läroböcker och andra läromedel stärka elevers ämnesintresse och läsning i en tid då elever känner mindre lust till läsning och läser allt mindre.²⁵ Det kan också försvåra lärarens planering av undervisningen och innebära att de behöver ta fram egenproducerat material eller kopiera delar ur befintliga läroböcker eller andra läromedel, vilket ökar deras arbetsbelastning. Egenproducerat material riskerar också att inte hålla samma kvalitet som det material som ges ut av professionella utgivare och som har genomgått

¹⁹ Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel, s. 33.

²⁰ Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel, s. 33.

²¹ Graeske, C. (2021). Läromedelsbruk i skolan En kunskapsöversikt – perspektiv och forskning. Skolverkets utbildningsplattform, Val och användning av läromedel – en forskningsutblick, webbkurs: <https://utbildningar.skolverket.se/group/guest/dashboard hämtad 2026-07-01>.

²² SOU 2021:70 Läromedelsutredningen – böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap, Skolverkets bedömning av läget i skolväsendet (2023), Läromedelsbarometer (2024) Läromedelsföretagen. Skolinspektionen (2025), Delredovisning av regeringsuppdrag, dnr: 2024:4600.

²³ Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel, 11.

²⁴ Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel, s: 29, 46.

²⁵ Skolverkets bedömning av läget i skolväsendet (2023) s. 22.

kvalitetssäkringsprocesser. Otidsenliga läroböcker och andra läromedel kan medföra att elever tar del av felaktiga eller obsoleta faktauppgifter och beskrivningar, vilket på sikt kan påverka elevernas tillit till undervisningsmaterialet och ibland även till skolan.²⁶ Det finns också indikationer om att vissa elevgrupper, exempelvis elevgrupper med funktionsnedsättningar, har begränsad tillgång till läroböcker och andra läromedel som är utgivna av någon som bedriver utgivningsverksamhet av professionell art.²⁷ Det är rektorns ansvar att se till att alla elever får tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker, andra läromedel och lärverktyg som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.²⁸ Tidigare granskningar visar att rektorns engagemang i arbetet med läroböcker och andra läromedel ofta är svagt och att de har svårt att precisera hur de som skollärare bedriver ett medvetet och systematiskt arbete med detta.²⁹ Det innebär en risk att lärare lämnas ensamma utan stöd, struktur och möjlighet till kompetensutveckling i frågor som rör läroböcker och andra läromedel.

Granskningens inriktning och genomförande

Mot bakgrund av ovanstående har Skolinspektionen utformat en tematisk kvalitetsgranskning med syftet att granska kvaliteten i skolors arbete med att ge eleverna tillgång till läroböcker och andra läromedel i förhållande till Skolinspektionens kvalitetskriterier. I uppdraget ingår att granska kvaliteten i de förutsättningar som rektor och lärare skapar för elever att använda läroböcker och andra läromedel enligt de krav som anges i läroplanen.³⁰ För att uppfylla granskningens syfte ska följande frågeställning besvaras:

I vilken utsträckning får eleverna tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål?

Skolinspektionens kvalitetskriterier framgår av bilaga 1.

Granskningen har genomförts under hösten 2025 på 30 skolor, varav 26 grundskolor (F-9), 2 anpassade grundskolor, 1 specialskola och 1 sameskola (F-6). Utöver den angivna fördelningen mellan skolformer eftersträvar urvalet en variation sett till huvudmannatyp och till Sveriges kommuner och regioners kommungruppsindelning. Skolinspektionens bedömningar har gjorts utifrån intervjuer och dokumentstudier. På varje

²⁶ SOU 2021:70 Läromedelsutredningen – böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap.

²⁷ Skolverkets bedömning av läget i skolväsendet (2023) s.22.

²⁸ Lgr 22, 2 Övergripande mål och riktlinjer, 2.8 Rektorns ansvar.

²⁹ SOU 2021:70 Läromedelsutredningen – böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap. Skolinspektionen (2021) Kvalitetssäkring och val av läromedel, Dnr 2020:1237.

³⁰ I läroplanerna anges att rektor har ett särskilt ansvar för att alla elever får tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål samt att läraren ska organisera och genomföra arbetet så att eleven får använda läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. För förskoleklass och grundskola se till exempel: Lgr 22, 2 Övergripande mål och riktlinjer, 2.2 Kunskaper. Lgr 22, 2 Övergripande mål och riktlinjer, 2.8 Rektorns ansvar.

skola har lärare i förskoleklass samt på låg-, mellan- och högstadiet och även rektorn intervjuats.

Granskningen fokuserar i huvudsak på ämnena svenska, engelska, matematik, moderna språk, naturorienterande ämnen (biologi, fysik och kemi), samhällsorienterande ämnen (geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap) och teknik. I granskningen har lärare som undervisat i dessa ämnen intervjuats. Vilka ämnen de intervjuade lärarna har representerat har dock varierat mellan skolorna. Däremot har lärare i natur- och samhällsorienterande ämnen intervjuats på samtliga skolor. I grundskolan, specialskolan och en av de anpassade grundskolorna har elever i högstadiet intervjuats. I den andra anpassade grundskolan genomfördes en lektionsobservation i stället. I sameskolan har elever i mellanstadiet intervjuats. I de fall det är relevant beskrivs resultaten från respektive stadiet i rapporten. För utförligare beskrivning av metod och urvalskriterier, se bilaga 2.

Avgränsningar

Följande avgränsningar har gjorts i arbetet med kvalitetsgranskningen.

- I regeringsuppdraget till Skolinspektionen används inte begreppet "lärverktyg" som definieras i den nya lagstiftningen.³¹ Elevernas tillgång till andra lärverktyg än läroböcker och andra läromedel har därför inte utretts eller bedömts inom ramen för denna tematiska kvalitetsgranskning. Sådana lärverktyg har dock berörts under granskningen.
- Granskningen omfattar inga kvalitetsbedömningar av de läroböcker eller andra läromedel som skolor använder sig av.
- Granskningen fokuserar på arbetet på skolnivå (rektor och lärare).
- Andra ämnen än de som omnämns ovan ingår inte i granskningen.

En förteckning över de skolor som ingått i granskningen återfinns i bilaga 3.

³¹ Regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende Statens skolinspektion (U2023/03645 [delvis] U2023/03702).

Det här visar granskningen

I följande avsnitt presenteras Skolinspektionens övergripande bedömning och sammanställda resultat. Inledningsvis presenteras granskningens huvudsakliga resultat. Därefter beskriver vi våra bedömningar och skolornas utvecklingsområden och ger exempel på arbete av god kvalitet. Iakttagelser från de två anpassade grundskolor och den specialskola som ingår i granskningen presenteras separat från grundskolan och sameskolan för att bättre belysa de aspekter som kännetecknar skolorna i dessa skolformer gällande elevers tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel. Resultaten avser de 30 granskade skolornas arbete och ger inte en nationell bild av kvaliteten i detta arbete.

25 av 30 granskade skolor behöver utveckla arbetet med att ge elever tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel

Sammantaget har Skolinspektionen bedömt att 25 av 30 granskade skolor behöver utveckla sitt arbete med att ge elever tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.

Fem skolor har bedömts uppfylla Skolinspektionens kvalitetskriterier i hög utsträckning. Av dem är två grundskolor, två är de anpassade grundskolorna och en den specialskola som ingår i urvalet.

Tre grundskolor har bedömts uppfylla Skolinspektionens kvalitetskriterier i låg utsträckning.

Övriga skolor (21 grundskolor och 1 sameskola) har gemensamt att de, i mer eller mindre stor uträkning, har bedömts sakna viktiga aspekter för att i hög utsträckning ge elever tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel.

På flera av skolorna skiljer sig elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel åt mellan olika ämnen. Det betyder inte att elever på hela skolan har begränsad tillgång till läroböcker och andra läromedel i samtliga ämnen som inkluderas i granskningen, utan att det finns exempel på begränsad tillgång i vissa ämnen. Det finns dock enstaka undantag. På en skola i granskningen bedömer Skolinspektionen exempelvis att eleverna saknar tillgång och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel i flera olika ämnen och årskurser.

I följande avsnitt beskrivs Skolinspektionens sammanställda resultat och iakttagelser från förskoleklass och grundskola (26 skolor) och sameskolan (1 skola). Resultaten för anpassad grundskola (2) och specialskolan (1) redogörs för i separat avsnitt.

Elevers tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel

I granskningen ingår att bedöma kvaliteten i de utvalda skolornas arbete med att ge elever tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Viktiga aspekter är rektorns arbete med att se till att elever har tillgång till läroböcker och andra läromedel samt lärares arbete med att organisera och genomföra undervisningen så att elever får förutsättningar att använda dem. I dessa avseenden bedömer Skolinspektionen att mer än hälften av de 27 skolorna behöver utveckla arbetet. Skolinspektionen gör i denna del bedömningen att elever har begränsad tillgång till och begränsade förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel i vissa av de ämnen och i enstaka fall flera av de ämnen som ingår i granskningen. Det innebär att elever på skolorna i granskningen har olika möjligheter att ta del av de fördelar som läroböcker och andra läromedel tillför undervisningen, exempelvis att ge elever sammanhang och överblick över kunskapsområden och möjlighet till repetition och fördjupning av kunskaper.

Skillnader i tillgång – färre läroböcker i vissa ämnen än elever på en del av de 27 granskade skolorna

Skolinspektionen bedömer att elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel är begränsad när elever inte har tillgång till egen lärobok eller annat läromedel under den tid de läser ämnet utan behöver dela på läroböcker med andra elever i samma klass eller andra klasser. Det är särskilt när äldre elever behöver dela på läroböcker som Skolinspektionen uppmärksammar sina beslut, eftersom dessa elever ofta behöver ha tillgång till läroböcker för att kunna repetera och befästa sina kunskaper inför läxor eller prov. Det är vanligt att det är läroböcker inom natur- och samhällsorienterande ämnen som eleverna delar på, även om det också förekommer några exempel där elever delar på läroböcker i andra ämnen. Exempelvis framgår det av granskningen att på en skola delar elever på läroböcker i matematik som läraren samlar in efter lektionens slut.

Läroböcker i natur- och samhällsorienterande ämnen finns ofta i det som kallas för klassuppsättningar. Det kan betyda olika saker. På vissa skolor i granskningen finns det tillräckligt många exemplar för att eleverna ska ha tillgång till en egen lärobok under den period under läsåret som de läser ämnet. På andra skolor, där Skolinspektionen bedömer att arbetet behöver stärkas, finns ett begränsat antal exemplar som eleverna får dela på under den tid de läser ämnet.

På några skolor delar elever i högstadiet på en klassuppsättning av läroböcker i enstaka ämnen som exempelvis biologi, religionskunskap och historia. På en av skolorna förvaras läroböckerna alltid i ett visst klassrum, och om eleverna inte har undervisning i det klassrummet har de oftast inte heller tillgång till läroböckerna. Högstadieelever på en annan skola har

tillgång till en klassuppsättning av läroböcker i vardera naturorienterande ämne som delas mellan flera olika klasser. Elevernas klassrum är dessutom belägna på olika våningsplan i skolbyggnaden. En lärare berättar att lärarna i vissa fall väljer att inte använda läroböckerna i undervisningen eftersom det inte finns tillräckligt med läroböcker för elever i samtliga klasser. På en skola som i låg utsträckning uppfyller Skolinspektionens kvalitetskriterier har lärarna påtalat behovet av fler läroböcker i samhällsorienterande ämnen utan att inköp av fler läroböcker i ämnet har prioriterats, berättar lärarna.

Läroböckerna ersätts ofta med kopior när de inte räcker till alla elever

Flera av lärarna understryker i intervjuer att de gemensamt med sina kollegor löser situationer där det finns färre läroböcker än antal elever och att det inte påverkar eleverna negativt. Detta eftersom lärarna har ett bra samarbete sinsemellan som garanterar att eleverna har tillgång till läroböckerna under de lektioner då de används i undervisningen och att det sällan eller aldrig uppstår krockar. Samtidigt förekommer många exempel på att lärare kopierar och lägger upp materialet på digitala plattformar eller ger eleverna kopior från läroböckerna att utgå från när läroböckerna inte räcker till eller används av elever i andra klasser. På en skola får elever i årskurser 8 och 9 exempelvis kopierade material från en lärobok i svenska eftersom den enbart finns i en klassuppsättning som elever i årskurs 7 delar på. På ett par skolor finns det klassuppsättningar av läroböcker i ämnet engelska för en av årskurserna på högstadiet, medan eleverna i de övriga två årskurserna saknar läroböcker och i stället får arbeta med lösblad som kopierats ur läroböckerna.

Några elever som får kopierade häften från läroböcker i ett enstaka ämne uppger att de tycker att det är förvirrande när text, arbetsuppgifter och frågor är utspridda i stället för att finnas samlat. På en annan skola där elever i vissa klasser har läroböcker i ett ämne men andra inte, berättar eleverna att de saknar sammanhang och överblick när de använder olika häften i stället för läroböcker. Andra elever som i stället använder lärobok eftersom de har en annan lärare, betonar att de uppskattar att läroboken visar olika slags texter på ett tydligt sätt och att lärobokens struktur gör att de förstår sammanhanget.

Läroböckerna är inte alltid nya men fungerar bra i undervisningen om de kompletteras, uppger lärare

I granskningen har det ingått att bedöma om elever har tillgång till uppdaterade och relevanta läroböcker och andra läromedel som är anpassade efter gällande läroplan. Få skolor i granskningen bedöms behöva utveckla arbetet utifrån denna aspekt, eftersom rektorer och lärare på de allra flesta skolorna uppger att eleverna har tillgång till aktuella läroböcker och andra läromedel som relaterar till gällande läroplan. I granskningen förekommer exempel på läroböcker i vissa ämnen som är utgivna för en tid

sedan, men lärarna på dessa skolor uppger ofta att läroböckerna fungerar i undervisningen och relaterar till gällande läroplan även om de kan vara omoderna och sakna uppdaterat innehåll. Lärare uppger vidare att när äldre läroböcker används i undervisningen sker det medvetet och selektivt, och vid behov kompletteras läroböckerna med aktuell information genom digitala läromedel eller andra lärverktyg.

Lärare på några skolor identifierar utmaningar med äldre läroböcker även om de samtidigt anser att de fungerar i undervisningen

På några få skolor lyfter rektor och lärare att det finns utmaningar med att de läroböcker som används i vissa ämnen är äldre, även om de också, med något enstaka undantag, uppger att läroböckerna förhåller sig tillräckligt bra till gällande läroplan för att fungera i undervisningen. Lärare i samhällsorienterande ämnen berättar exempelvis att läroböcker i deras ämnen åldras fort eftersom samhällsutvecklingen går snabbt. Det kan bland annat innebära att äldre och inaktuella begrepp förekommer. Exempelvis används det gamla begreppet *snatteri* i en av läroböckerna för att beskriva det som nu kallas *ringa stöld*, uppger en lärare. Lärare i naturorienterande ämnen nämner som exempel att läroböckerna på skolorna inte behandlar hållbar utveckling i tillräcklig utsträckning, eftersom mycket kunskap har tillkommit inom området sedan läroböckerna publicerades.

Föråldrad information i läroböcker korrigeras på olika sätt i undervisningen. Exempelvis skriver en lärare korrekta uppgifter på tavlan eller lägger upp korrekt och kompletterande information i elevernas digitala plattform.

Flera av lärarna beskriver hur de i stället för läroböcker, eller som komplettering av inaktuell information i läroböckerna, använder digitala läromedel och andra lärverktyg som uppdateras oftare. Några lärare uppger att det är mer arbetskrävande med äldre läroböcker, eftersom de behöver komplettera, korrigera information, skapa eget material och söka nya fakta. Det leder ibland till att dessa läroböcker används i mindre utsträckning i undervisningen.

I vissa fall pågår planerade byten av läroböcker. Lärare på några skolor uppger dock att deras skolor saknar budget för att byta ut äldre läroböcker i vissa ämnen. På en skola som nyligen uppdaterat äldre läroböcker i naturorienterande ämnen räcker de nya läroböckerna bara till elever som går i årskurs 8 och 9, medan elever i årskurs 7 fortfarande använder de äldre läroböckerna. En lärare på en annan skola där läroböckerna i naturorienterande ämnen kräver omfattande kompletteringar uppger att de inte har haft möjlighet att uppdatera läroboken trots dessa utmaningar. Naturorienterande ämnen anses inte förändras i någon större utsträckning, och därför prioriteras de ner vid inköp av nya läroböcker, enligt läraren.

Läroböcker och andra läromedel upplevs inte alltid som ändamålsenliga, vilket påverkar elevers tillgång

Skolinspektionen har bedömt att en del skolor behöver se över elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel när den begränsas av att lärare inte anser att de är ändamålsenliga för den undervisning som bedrivs.

Lärare på några skolor uppger att läroböcker i vissa ämnen förvisso är relevanta i förhållande till aktuell läroplan men att de framstår som mindre tilltalande eller helt enkelt inte som bra nog. Det innebär ofta att de väljer att inte använda läroböckerna särskilt mycket. Läroböckerna upplevs till exempel ibland som svåra för eleverna att läsa.

Lärare beskriver hur de underlättar för eleverna att ta till sig innehåll i läroböcker och andra läromedel genom att göra sammanfattningar, bildspel och punktlistor. På en av skolorna säger lärarna att de visserligen vet att eleverna behöver lästräna, men att de prioriterar förståelse av innehållet och därför förenklar vissa texter. De menar att de lämnar arbetet med läsförståelse till ämnet svenska.

Vissa skolor har på låg- eller mellanstadiet i några av de naturorienterande ämnena bytt lärobok till ett vanligt förekommande laborationsmaterial, på grund av att eleverna har svårt att läsa texterna i läroböckerna. På en skola väljer en lärare att inte använda läroboken i ämnet svenska i mellanstadiet eftersom kursplanen enligt läraren är för omfattande i ämnet. I stället för lärobok får eleverna använda lärarens egenproducerade material samt material från olika sidor på internet. På en skola som i låg utsträckning bedöms uppfylla Skolinspektionens kvalitetskriterier berättar flera lärare att de föredrar att skapa eget material.

I granskningen framkommer också exempel på lärare som uppger att läroböckerna som finns på skolorna inte är ändamålsenliga eftersom de är innehållsfattiga eller inte tillräckligt utmanande för eleverna.

Ibland har elever varken tillgång till läroböcker eller andra läromedel

I några fall, när eleverna varken haft tillgång till läroböcker eller andra läromedel i vissa ämnen, bedömer Skolinspektionen att skolorna behöver utveckla sitt arbete. På en skola har elever i några klasser tillgång till läroböcker i samhällsorienterande ämnen medan elever i andra klasser i samma årskurs inte har det. Eleverna berättar att en lärare läser högt från läroboken men att eleverna själva inte har tillgång till den, vilket, enligt dem själva, gör det svårt att hänga med. Själva använder eleverna i huvudsak bildspel med länkar till sidor på internet i sitt lärande.

På några skolor får andra lärverktyg än läromedel ett stort utrymme i vissa ämnen som exempelvis svenska, engelska och teknik, medan elever på andra skolor har tillgång till läroböcker och andra läromedel i ämnena. I granskningen framkommer exempel på skolor där undervisningen i svenska och engelska på högstadiet enbart utgår från skönlitteratur eller andra lärverktyg som olika texter, lärares egna framtagna material och

sidor på internet. Flera lärare betonar att skönlitteratur är en stor del av undervisningsinnehållet i språkämnerna. Några av lärarna beskriver samtidigt att andra lärverktyg har ett stort utrymme eftersom det saknas läroböcker i ämnena eller att de läroböcker som finns inte är ändamålsenliga eller tillgängliga i tillräckligt många exemplar.

Teknik är ett annat ämne där läroböcker och andra läromedel förekommer på en del skolor men andra lärverktyg och praktiskt arbete också får stort utrymme. På några skolor kompletteras det praktiska arbetet med olika lärverktyg som laborationsmaterial, myndighetstexter, filmer och olika underlag från internet samt lärares eget material. Lärare på en skola berättar i en intervju att det är utmanande att undervisa i vissa moment i teknik, exempelvis programmering, eftersom skolan saknar läroböcker eller andra läromedel som stödjer det. Några lärare uppger däremot att det inte spelar någon roll att eleverna inte har läroböcker eller andra läromedel i teknik eftersom undervisningen ändå i huvudsak utgår från praktiskt arbete.

Svårt att hitta ändamålsenliga läroböcker och andra läromedel i samiska

Rektorn och lärare på den sameskola som ingår i granskningen beskriver att läroböckerna i samiska inte alltid utgår ifrån elevernas behov. De läroböcker som finns att få tag på kommer från Finland och Norge, berättar rektorn och lärare. Med tanke på att det finns dialektskillnader mellan länderna i det samiska språket behöver innehållet skrivas om eller omtolkas av lärare, eftersom eleverna annars har svårt att förstå. Vidare passar inte läroböckerna alltid elevernas olika språknivåer eftersom eleverna kan ha samiska som första- eller andraspråk eller vara nybörjare i språket. Lärare i samtliga stadier på sameskolan beskriver att de delvis använder läromedel som Sameskolstyrelsen tar fram men att de också behöver ta fram eget material i undervisningen i samiska för att möta elevernas behov. Exempelvis tar lärare i förskoleklass fram eget lärverktyg i samiska eftersom läroboken är för svår för eleverna. Vidare är det svårt att få tag på arbetsböcker i samiska, uppger lärare och rektorn.

Elever har tillgång till olika slags anpassade läroböcker och andra läromedel samtidigt som det ofta är lärarnas anpassningar som gör att elevernas behov möts

Skolinspektionens granskning innefattar också att bedöma i vilken utsträckning elever ges förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel som är anpassade efter deras olika förutsättningar och behov. Skolinspektionen bedömer att eleverna på de flesta skolor i granskningen har tillgång till läroböcker och andra läromedel som innehåller möjligheter till anpassningar, både med enklare och mer utmanande uppgifter, som gör att eleverna kan arbeta på den nivå som passar dem. Det är framför allt vanligt att läroböcker och andra läromedel som digitala läromedel i

matematik och svenska har nivåanpassade spår med enklare och mer utmaningar i ämnena. Exempel på skolor där eleverna har tillgång till läroböcker och digitala läromedel med enklare och längre texter förekommer också i andra ämnen som engelska samt natur- och samhällsorienterande ämnen.

Granskningen visar också att en stor del av anpassningarna genomförs av lärarna. De tar exempelvis fram passande texter och uppgifter för anpassning och fördjupning i flera ämnen eller kompletterar med andra lärverktyg. På några skolor beskriver lärarna att det finns fördjupningssidor i boken för de naturorienterande ämnena, men att de framför allt uppmuntrar elever som behöver utmaningar genom extra uppgifter, faktasök och fördjupning genom nya begrepp. Ett fåtal skolor har svårigheter att anpassa sina läroböcker och andra läromedel i vissa ämnen. Där finns exempel på lärare som påtalar att tiden försvårar för dem att framställa egna enklare material eller svårare uppgifter.

Vid de flesta av de 27 skolorna har elever tillgång till läroböcker utanför skoltid men undantag finns

Skolinspektionen bedömer att flera skolor i granskningen i hög utsträckning ger elever tillgång till läroböcker och andra läromedel utanför skoltid för att de ska kunna repetera det som undervisningen har behandlat och befästa sina kunskaper. Granskningen visar att elever på många av skolorna själva kan bestämma om de vill ta hem sina läroböcker för att läsa på, förbereda sig inför prov eller göra läxor. Det framkommer även exempel på att elever har tillgång till fler än ett exemplar av sina läroböcker ifall de bor på två ställen eller har svårt att transportera läroböckerna mellan hem och skola.

Samtidigt framgår av granskningen att en del skolor behöver stärka arbetet med att ge elever tillgång till läroböcker efter skoltid. Det handlar ofta om att antalet elever är fler än antalet läroböcker i vissa ämnen. Det innebär att läroböckerna behöver stanna på skolan så andra elever kan använda dem. Det är särskilt elevers tillgång till läroböcker efter skoltid i högstadiet som Skolinspektionen uppmärksammar i sina beslut i detta sammanhang, eftersom de ofta har läxor och behöver förbereda sig inför prov.

Ofta handlar det om begränsningar i tillgången till läroböcker inom natur- och samhällsorienterande ämnen, men det förekommer också enstaka exempel på andra ämnen. På många av skolorna finns det möjlighet att använda digitala läromedel hemifrån via inloggning, men det kan ibland handla om ett annat läromedel än den lärobok som används i undervisningen och som behöver stanna på skolan. Vissa skolor hänvisar eleverna till att lyssna på läroböckerna via digitala läshjälpmedel som kompensation för att de inte får ta hem de fysiska läroböckerna. En lärare uppger att det inte spelar så stor roll om eleverna kan ta hem sina läroböcker eller inte, eftersom det går att hitta mycket information på internet.

Lärare för elever i yngre åldrar uppger ofta att eleverna har begränsade behov av läroböcker efter skoltid men att det är värdefullt med läsläxa för att träna på läsning och ibland också matematikläxa för att mängdträna i matematik. Det innebär att eleverna får tillgång till dessa läroböcker eller kopior från dem efter lektionstid men att övriga läroböcker stannar på skolan. Några lärare till yngre elever som kan ta hem sina läroböcker berättar hur viktigt det är för eleverna att få ta hem sina läroböcker för att visa hemma vad de har lärt sig i skolan och få öva på sin läsning med en vuxen.

Flera lärare i mellan- och högstadiet beskriver också värdet av tillgång till läroböcker efter skoltid för elevers kunskapsutveckling. I de fall där tillgången till läroböcker efter skoltid är begränsad tillgängliggör lärare ofta materialet på olika sätt så att elever kan arbeta med läxor och förberedelser inför prov på annat sätt än med läroboken. Lärare och elever på dessa skolor beskriver att de i stället för läroböcker använder kopierade eller fotograferade sidor från läroböckerna, sammanfattningar, bildspel och instuderingsfrågor som lärare publicerat på digitala plattformar. I granskningen förekommer exempel på ett par skolor där elever kan be om att få tillgång till läroböcker efter lektionstid för att läsa på före prov, men då får eleverna använda läroboken på skolan, eller så behöver den lämnas tillbaka redan nästa morgon. På några skolor beskriver elever att de har påverkat tillgången till läroböcker. Elever i högstadiet på en skola lyfte behovet av fler läroböcker i samhällsorienterande ämnen för att kunna använda dem efter skoltid, vilket också uppmärksammades av skolledningen.

Elevers tillgång efter skoltid begränsas ibland av oro för att läroböcker inte ska komma tillbaka till skolan

På några av skolorna som i större utsträckning behöver ge elever tillgång till läroböcker efter lektionstid är det inte antalet exemplar som styr utan lärares uppfattning om att läroböckerna riskerar att förstöras eller inte komma tillbaka till skolan om eleverna får ta hem dem. Exempelvis får elever på högstadiet på en skola kopierade sidor från läroboken i matematik att använda efter skoltid i stället för själva läroboken, eftersom läraren inte vill riskera att läroböckerna försvinner. Elever på en annan skola berättar att de tar hem kopierade häften och sammanfattningar från läroböckerna för att läsa på inför prov. På två skolor som i låg utsträckning bedöms uppfylla kriterierna för granskningen uppger flera lärare att skolan har en överenskommelse om att eleverna inte får ta hem läroböcker, vilket i inget av fallen stämmer enligt rektorerna.

Många exempel på hög kvalitet i arbetet med att ge elever tillgång till läroböcker och andra läromedel

I granskningen avses med hög kvalitet i arbetet att elever får tillgång och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel på ett sätt som bidrar till att de fördelar som finns med dem i undervisningen tas till vara. I

granskningen finns flera exempel på hur elever i många ämnen har tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel på ett sätt som bidrar till god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Lärarna beskriver att läroboken tillsammans med andra läromedel och andra lärverktyg utgör en central del i undervisningen och bidrar till en progression i elevernas kunskapsutveckling. De säger att läroböcker är ett stöd för eleverna och att deras struktur samt kontinuiteten i användningen hjälper eleverna att bli mer självständiga. Lärare på flera skolor uppger att läroböcker skapar koncentration och fokus och fyller en funktion för att befästa kunskaper genom att bidra till att eleverna kommer ihåg sådant som behandlats i undervisningen. Flera lärare beskriver även att fördelarna med digitala läromedel är att de uppdateras kontinuerligt, vilket minskar behovet av att leta reda på aktuell information. Digitala läromedel erbjuder också möjligheten att anpassa texter och innehåll efter elevers olika behov. Elever som kommit längre kan få fördjupade texter och uppgifter och de som behöver stöd kan få det. Lärare på några skolor berättar dock att de märker att eleverna ibland har svårt att fokusera när de använder digitala läromedel.

I granskningen framkommer också flera exempel på hög kvalitet i det läsfrämjande arbetet, där läroböcker och andra läromedel har en betydande roll. På många skolor finns ett prioriterat och medvetet arbete med att stärka elevernas läsförståelse, exempelvis genom en gemensam satsning med fokus på läsning. Rektorer och lärare på flera skolor ger exempel på det läsfrämjande arbetet med läroböcker och andra läromedel. Exempelvis läser lärare högt från läroböckerna för klassen och eleverna följer med i sina läroböcker. Elever läser även högt för klassen, i par eller själva. Rektorer och lärare på några skolor beskriver hur högläsning i klassrummet ger en gemensam förståelse av innehållet i läroböckerna och skapar tillfälle att tillsammans diskutera begrepp, rubriker och bildtexter. På en skola uppger lärare att högläsning ur läroboken ger tillfälle att diskutera olika lässtrategier för olika typer av texter.

Granskningen pekar även på vikten av andra lärverktyg, inte bara som komplettering när tillgången till läroböcker eller andra läromedel är begränsad, utan som en viktig och självklar del av undervisningen i många ämnen. Skönlitteratur har exempelvis en viktig plats i svenska och andra språkämnen. Faktaböcker, nyhetsartiklar och andra lärverktyg är relevanta i undervisningen i samhällsorienterande ämnen. Flera rektorer och lärare understryker också vikten av en varierad undervisning som utgår från en blandning av olika typer av material som läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg för att skapa förutsättningar för eleverna att arbeta på olika sätt samt väcka deras ämnesintresse och skapa möjlighet till fördjupning.

Elever föredrar läroböcker och digitala läromedel framför lösblad och kopierade häften

Elever uttrycker ofta i intervjuer att de är nöjda med de läroböcker och andra läromedel som de har på skolorna. Flera elever uppger att de föredrar läroböcker och digitala läromedel framför kopierade underlag i häften eller som löspapper. Vissa elever uppger också att de föredrar läroböcker framför de digitala läromedel som används, vilka de berättar ibland är svårnavigerade. Några elever tycker att de lättare tappar fokus när de använder datorn eftersom de börjar göra annat. De säger att fördelen med läroböcker är att det finns en struktur som skapar överblick över det aktuella arbetsområdet samt rubriker och bilder som ökar deras förståelse för ämnet. Vissa elever säger att läroböcker ger dem fördjupad kunskap och gör det lätt att följa sitt eget lärande. Andra anledningar till att eleverna föredrar läroböcker är att de innehåller korrekt information som de menar att de kan lita på och att läroböcker ger tydlighet, vilket underlättar deras förståelse. Det finns också elever som föredrar digitala läromedel framför läroböcker.

Samtidigt framhåller elever att en varierad undervisning av olika material i kombination med lärarens undervisning är något som är intresseväckande och viktigt för deras lärande. En elev uttrycker att det som är mest intressant är en blandning mellan lärarens kreativitet och mer uppstyrd undervisning genom läroböcker och andra läromedel.

Rektorns arbete med att ge elever tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel

Skolinspektionen bedömer att rektorer på flera av skolorna i granskningen behöver stärka ledningen och samordningen av arbetet. Det innebär bland annat att rektorn kan behöva utveckla sin styrning och ledning så att eleverna får tillgång till de läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Rektorns arbete med att skapa förutsättningar för ett gemensamt och medvetet arbete kring val och användning av läroböcker och andra läromedel utifrån elevers olika förutsättningar och behov kan också behöva utvecklas. Ett annat vanligt utvecklingsområde i granskningen är att rektorn behöver stärka arbetet kring utvärdering av läroböcker och andra läromedels funktion i undervisningen i förhållande till elevers utveckling mot målen.

Rektorer på drygt hälften av de 27 skolorna bedöms behöva stärka ledningen av arbetet

I granskningen avses med hög kvalitet att rektorn styr och leder arbetet med att säkerställa att elever har tillgång till ändamålsenliga läroböcker och andra läromedel samt fördelar medel utifrån vilka inköp som behöver göras. I detta avseende behöver flera rektorer stärka ledningen och samordningen av arbetet. Exempelvis har rektorer behövt utveckla arbetet

när läroböckerna som finns bedöms vara för få sett till antal elever eller inte uppfattas som ändamålsenliga för undervisningen. Vi gör i denna del bedömningen att rektorernas styrning och ledning ser olika ut både vad gäller deras kännedom om elevers faktiska tillgång till läroböcker och andra läromedel under och efter lektionstid samt hur de leder och styr arbetet i frågan. I intervjuer hänvisar rektorer på flera skolor till att lärarna klarar detta själva utifrån sin profession och att rektorerna därför inte behöver vara delaktiga eller vägleda i frågor om läroböcker och andra läromedel. Lärare uttrycker i sin tur uppskattning över att rektorerna litar på deras omdöme.

I granskningen finns exempel på skolor där rektorn har god kännedom om elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel på skolan, exempelvis att det helt eller delvis saknas läroböcker i vissa ämnen, klasser eller årskurser. På en del andra skolor i granskningen har rektorerna inte kännedom om hur det ligger till. En rektor uppger exempelvis att lärarna inte har berättat att de delar på läroböcker i vissa ämnen och att de inte alltid räcker till.

Rektorer på många skolor uppger att de styr genom ekonomiska medel och att det finns tillräckliga medel för inköp av läroböcker och andra läromedel på deras skolor. Flera rektorer och lärare uppger också i intervjuer att skolorna har ökat sin tillgång till läroböcker markant de senaste åren med hjälp av statsbidrag.

Rektorer och lärare på vissa skolor i granskningen berättar samtidigt att budget- eller prioriteringsfrågor påverkar möjligheterna att förnya eller köpa fler exemplar av läroböcker och/eller andra läromedel. På en skola uppger rektorn att skolans ekonomiska ramar är begränsade och att tilldelningen av resurser från huvudmannen inte alltid står i proportion till de faktiska behoven på skolan. En annan rektor beskriver att lärarna behöver göra prioriteringar utifrån de ramar som budgeten sätter, exempelvis mellan att köpa in nya läroböcker, andra läromedel eller arbetsböcker som eleverna kan skriva i. I granskningen framkommer även några exempel på skolor som arbetar med att öka tillgången till läroböcker efter att ha tidigare haft tyngdpunkt i digitala läromedel. I det arbetet har en skola prioriterat de yngre eleverna som nu nästintill enbart arbetar med läroböcker medan de digitala läromedlen fortfarande lever kvar hos de äldre eleverna. På denna skola, som i låg utsträckning bedömts uppnå kvalitetskriterierna för granskningen, uppger rektorn att huvudmannens beslut om digital enhet till varje elev fortfarande gäller, vilket gör det svårt att uppnå skolans mål om fler läroböcker. På en annan skola uppger rektorn att det pågår ett skifte där de främjar elevernas tillgång till läroböcker framför digitala läromedel, eftersom skolan genom en systematisk uppföljning har uppmärksammat fördelarna med läroböcker.

Lärare på de flesta av de 27 skolorna väljer läroböcker och andra läromedel själva

I granskningen avses som hög kvalitet i arbetet att rektorn tar ansvar för att lärarna är delaktiga i valet av läroböcker och andra läromedel och ger förutsättningar för ett kollegialt samarbete kring valen utifrån didaktiska överväganden och elevernas behov. I detta avseende bedöms de flesta av de 27 skolorna visa på ett arbete som i hög utsträckning uppfyller Skolinspektionens kvalitetskriterier.

Granskningen visar att det är lärarna som i de allra flesta fall väljer vilka läroböcker och andra läromedel som används i undervisningen. Det finns något enstaka exempel på att rektorer har valt vilka läroböcker och andra läromedel som ska användas i enstaka ämnen, men då har det gjorts i samråd med lärarna. Flera lärare beskriver att de på eget initiativ lyfter med rektorn om de ser behov av nya eller fler läroböcker och andra läromedel. Lärare på flera skolor berättar också att rektorn är lyhörd för deras önskemål om att köpa in nya läroböcker och andra läromedel om det behövs, även om det ibland finns ekonomiska begränsningar och prioriteringar att förhålla sig till. Flera rektorer beskriver att de fördelar medel utifrån lärares önskemål men att de inte i stor utsträckning påverkar vilka läroböcker och andra läromedel lärarna väljer. Exempelvis berättar rektorn på en skola med många elever med svenska som andraspråk att de identifierat ett stort behov av att arbeta språkutvecklande men att de inte har relaterat det till val av läroböcker och andra läromedel i sina diskussioner generellt på skolan. Däremot har rektorn i enskilda samtal påpekat att lärarna kanske behöver introducera läroböcker som komplement till skönlitteratur och andra lärverktyg som används i undervisningen för att höja kunskapsresultaten.

Granskningen visar att lärare på flera skolor samarbetar med kollegor kring val av läroböcker och andra läromedel och att rektorerna skapar utrymme för dessa diskussioner i olika kollegiala konstellationer som ämneslags- eller arbetslagsmöten. Det är ofta lärarna själva som avgör om de vill lyfta frågor om val av läroböcker och andra läromedel i dessa forum, och lärare på flera skolor uppger att de gör det. På några skolor beskriver lärarna att frågorna visserligen kan lyftas i sådana sammanhang men att det inte händer särskilt ofta. Samtidigt uppger flera lärare att det ofta uppstår spontana diskussioner mellan kollegor om läroböcker och andra läromedel, exempelvis i lärares arbetsrum. På vissa av skolorna har lärarna dock begränsade förutsättningar att samarbeta och föra gemensamma diskussioner kring valen. Exempelvis uppger lärarna på högstadiet på en skola att de upplever sig ensamma i sina ämnen och därför har få tillfällen till gemensamma diskussioner med andra lärare om såväl val av läroböcker och andra läromedel som deras funktion i undervisningen.

Rektorer på drygt hälften av skolorna behöver förbättra lärares möjligheter till ett gemensamt och medvetet arbete kring användningen av läroböcker och andra läromedel – exempelvis över stadiegränser

I granskningen avses som hög kvalitet att rektorn skapar förutsättningar för ett gemensamt och medvetet arbete kring användning av läroböcker och andra läromedel så att hänsyn tas till elevers olika förutsättningar och behov. Det kan exempelvis vara genom att rektorn uppmärksammar hur läroböcker och andra läromedel används för att stärka elevers kunskapsutveckling och skapa en röd tråd mellan stadier. I detta avseende bedöms rektorer på drygt hälften av de 27 skolorna behöva utveckla sitt arbete.

I granskningen framkommer exempel där rektorn förmedlar vissa förväntningar på hur lärare ska förhålla sig till läroböcker och andra läromedel i undervisningen. Exempelvis kan det handla om att fokus ska ligga på läroböcker i stället för digitala läromedel, att de läroböcker och andra läromedel som finns på skolan ska användas, att det ska finnas en samsyn om dem inom respektive ämne eller att de läroböcker som väljs ska vara forskningsunderbyggda och förlagsutgivna. Rektorn på en skola beskriver att valen också behöver grunda sig i långsiktighet. Läroböcker ska inte finnas för läroböckers skull, utan det måste finnas en tanke bakom och ett behov, menar rektorn.

Granskningen visar att en del rektorer inte skapar tillräckliga möjligheter för lärare att samarbeta i detta avseende, vilket kan leda till att de saknar insyn i elevers tillgång och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel i andra stadier eller klasser. En rektor beskriver exempelvis att lärarna på skolan själva har identifierat att det finns vissa kunskapsluckor hos elever vid stadieövergångar men att diskussionerna om detta inte har kopplats till läroböcker och andra läromedel.

Lärare på några skolor berättar att det finns en risk att elever inte får bra förutsättningar i sitt lärande på grund av att det saknas ett samarbete och insyn i hur elever möter läroböcker och andra läromedel i olika klasser eller mellan stadier. Ibland förekommer diskussioner i frågan bland lärare i något stadie, men inte i övriga stadier eller i samverkan mellan stadier. Lärare på låg- och mellanstadiet på en skola beskriver exempelvis hur de samarbetar kring val och användning av läroböcker i olika ämnen för att skapa en kontinuitet och likvärdighet för eleverna med målet att främja en högre måluppfyllelse. Däremot sker inte ett sådant samarbete på högstadiet. Där möter elever olika läroböcker samt andra läromedel och lärverktyg beroende på vilka val lärare i enskilda ämnen har gjort.

Granskningen visar samtidigt att det på vissa skolor finns ett gott samarbete inom vissa ämnen över stadiegränserna, men då ofta på lärares egna initiativ. Exempelvis sker ett sådant arbete på några skolor i ämnet svenska, men också kring läsförståelse över ämnesgränser. Lärare i låg- och mellanstadiet på en skola har också tillsammans diskuterat hur eleverna

påverkas av att omfattningen av texter i läroböcker ökar betydligt mellan årskurs 3 och årskurs 4 och hur eleverna kan förberedas för det. På en skola uppmärksammade lärarna i mellanstadiet att eleverna inte hade tillräckliga kunskaper i engelska när de kom till årskurs 4, vilket ledde till att läroboken i engelska i årskurs 3 byttes ut. Ett annat exempel kommer från matematiken, där lärare i olika stadier på en skola kommit överens om vilka läroböcker som skulle användas för att skapa kontinuitet och igenkännande mellan stadier. I granskningen framkommer också exempel på skolor där lärare berättar att de i gemensamma diskussioner över stadiegränserna kommit fram till att olika läroböcker och andra läromedel behövs eftersom det passar elevgrupperna i olika stadier bättre.

På några skolor uppger rektorer och lärare att det finns intentioner att påbörja ett gemensamt arbete som skapar möjligheter till samarbete och ökad insyn i elevers tillgång och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel på hela skolan. Rektorn på en skola som planerar ett sådant arbete uppger att elevernas kunskapsutveckling gynnas av att lärare har större insyn i elevernas kunskapsnivå samt de arbetssätt som tillämpas och de läroböcker och andra läromedel som används i andra årskurser. Rektorn på en annan skola betonar riskerna med begränsad insyn och understryker vikten av gemensamma samtal i kollegiet för att undvika upprepningar eller kunskapsluckor i undervisningen.

Utvärdering och uppföljning av läroböcker och andra läromedel behöver utvecklas på flera skolor

I granskningen avses som hög kvalitet att rektorn ser till att lärarna utvärderar hur läroböcker och andra läromedel fungerar i undervisningen i förhållande till elevers utveckling mot målen och använder resultaten i skolans utvecklingsarbete. I detta avseende behöver rektorer på mer än hälften av de 27 skolorna utveckla sitt arbete. I och med att rektorerna på dessa skolor inte leder ett systematiskt arbete med uppföljning och utvärdering, och inte har för vana att ta del av lärares reflektioner och resultat gällande hur läroböcker och andra läromedel fungerar i praktiken, utgör analysen sällan en del av skolans systematiska kvalitetsarbete.

I granskningen framkommer flera exempel på att lärare ofta diskuterar läroböcker och andra läromedel spontant och informellt, särskilt när de inte är nöjda med det material de har. Lärare uppger också att de inom ramen för utvärderingen av undervisningen också kan diskutera läroböcker och andra läromedel. Samtal sker ofta spontant i arbetsrummen eller kollegor emellan på olika arbetslags- och ämneslagsmöten. Rektorn har dock inte alltid insyn i dessa diskussioner och styr inte ett systematiskt arbete med frågorna. I granskningen finns samtidigt exempel på att lärare på eget initiativ följer upp hur enstaka läroböcker och andra läromedel fungerar för eleverna och i undervisningen. På en skola i granskningen beskriver exempelvis en lärare i matematik hur samtliga lärare i matematik i mellan- och högstadiet på eget initiativ tillsammans utvärderar läroböckernas funktion i relation till elevernas kunskapsresultat. Ibland ger lärare uttryck

för att det finns olika förväntningar från rektorn gällande uppföljning och utvärdering av läromedlens funktion i undervisningen. Lärare på låg- och mellanstadiet på en skola uppger exempelvis att de analyserar elevers kunskapsresultat i relation till läroböckerna. Lärarna berättar att det sker kontinuerligt på rektorns uppmaning. På samma skola uppger lärarna på högstadiet att de visserligen för kollegiala samtal men att diskussionerna är av ett mer informellt slag och främst handlar om för- och nackdelar med läromedlen. Det framkommer på just denna skola också att högstadielärarna inte utvärderar läroböckerna i relation till kunskapsresultaten lika systematiskt som lärarna på lågstadiet och mellanstadiet. Samtidigt beskriver lärare på flera skolor att även när det finns förväntningar från rektorn om uppföljning och utvärdering, saknas instruktioner för hur det ska genomföras.

Elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel på anpassad grundskola och specialskola

Två anpassade grundskolor, varav en med elever som läser ämnesområden, och en specialskola ingår i granskningen. Alla tre skolorna har bedömts ha hög kvalitet i sitt arbete. Gemensamt för skolorna är att lärarna medvetet arbetar med att ge eleverna tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Det gör lärarna genom att ge instruktioner och på olika sätt anpassa det utbud som finns efter elevernas behov. Rektorerna på skolorna har insyn och styr aktivt i frågor om elevers tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel, bland annat genom att skapa utrymme för lärare att diskutera val, användning och uppföljning av dem i undervisningen utifrån didaktiska överväganden och elevers behov.

Samtidigt ser vi att det finns utmaningar kopplade till en begränsad tillgång till läroböcker och andra läromedel som är utgivna av professionella utgivare och som är anpassade efter elevernas behov. Rektorer och lärare på den anpassade grundskolan där elever läser ämnen och på specialskolan uppger exempelvis att det är svårt att hitta läroböcker som passar äldre elever som inte har kommit lika långt i sin kunskapsutveckling. På grund av det får eleverna ofta använda läroböcker som är avsedda för yngre elever i grundskolan. Lärare uppger i intervjuer att de beställer läroböcker som är avsedda för lågstadiet till elever i mellanstadiet och läroböcker som är avsedda till mellanstadiet för elever i högstadiet. Dessa läroböcker upplevs ofta som barnsliga i sitt bildspråk, även om de innehållsmässigt kan vara relevanta. Lärare på specialskolan berättar att detta gäller särskilt inom matematikämnet, där högstadieelever som behöver enklare material ofta hänvisas till böcker med illustrationer som inte är anpassade för deras ålder, exempelvis motiv föreställande kaniner som gömmer sig bakom stenar. De behöver också komplettera med eget material och andra lärverktyg eftersom det centrala innehållet i läroböckerna inte helt stämmer överens med det som elever i den åldern ska lära sig. Lärarna på

en av skolorna berättar att de visserligen har hittat vissa anpassade läromedel från Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) som vänder sig till tonåringar, men de framhåller samtidigt att materialet hade kunnat vara mer engagerande. Det här är ett stort tomrum att fylla, berättar en av lärarna.

Granskningen visar att lärarna på olika sätt ser till att läromedlen ändå fungerar. På specialskolan innebär det bland annat att de använder läroböcker avsedda för hörande elever som lärare översätter till teckenspråk, exempelvis för att förklara på teckenspråk vad viktiga ord och begrepp betyder. Det är ett tidskrävande arbete, eftersom lärarna först behöver läsa igenom texten, plocka ut viktiga begrepp, se hur språket är uppbyggt och avgöra om texten är enkel eller svår för att sedan översätta den till teckenspråk. Innehållet i läroböcker för hörande elever kan också bli missvisande, uppger lärarna. Det gäller exempelvis i matematik, där instruktioner om att räkna med fingrarna i läroboken blir fel eftersom tre fingrar kan betyda både åtta och tre på teckenspråk.³² Lärarna uppger att de är vana att klistra över delar av läroböcker eller anpassa på annat sätt. De framhåller att läromedlen med anpassningar ändå ger en överblick av ämnets innehåll och hjälper till att skapa struktur och sammanhang vid introduktion av nya områden, och därför är viktiga för elevernas kunskapsutveckling.

Även för elever på den anpassade grundskolan som läser ämnesområden finns det ett begränsat utbud av läroböcker och andra läromedel som är utgivna av professionella utgivare och som är anpassade till elevernas behov och förutsättningar. Men den här elevgruppen använder digitala läromedel samt lärares egna framtagna material och flera andra lärverktyg, såsom digitala applikationer, interaktiva verktyg och laborativa material. De digitala läromedlen och lärverktygen är uppbyggda på ett sätt som gör att de går att anpassa väl efter elevernas individuella behov. De fungerar dessutom som ett stöd i elevernas språkliga utveckling och kommunikationsförmåga. Ett digitalt läromedel som de använder är interaktivt och multisensoriskt och ska främja motorik, kommunikation, samarbete och kognitiv utveckling. Det består av färgglada, upplysta knappar som reagerar på beröring och rörelse, kan kopplas till en applikation med pedagogiska spel och har olika svårighetsgrad samt inbyggd progression. Vidare berättar lärare i intervjuer att eleverna många gånger motiveras mer av de digitala läromedlen och lärverktygen. Ett exempel på en övning som ger progression är, enligt de intervjuade lärarna, den rullstolsdans som genomförs utifrån ett läromedel från SPSM, i vilken eleverna tränar mönster genom dansen.

De intervjuade lärarna betonar att de noggrant letar efter ett större urval av såväl läroböcker som andra läromedel, men att det inte finns mycket att hämta. Exempelvis uppger en lärare att det tidigare funnits läromedel som

³² Visar man tumme, pekfinger och långfinger på teckenspråk är det siffran 8. Men visar man pekfinger, långfinger och ringfinger så är det siffran tre.

kunde användas av elever utan motorik men att de inte längre finns. Därför behöver lärarna alltid anpassa läromedlet så det fungerar utifrån elevernas behov.

Rektorer på skolorna leder och samordnar arbetet med att ge eleverna tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel

Granskningen visar att rektorerna på specialskolan och de anpassade grundskolorna styr och leder arbetet så att eleverna får tillgång till ändamålsenliga läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål i den mån sådana finns att tillgå. Lärarna har fått förutsättningar att utifrån didaktiska överväganden och elevernas behov göra ändamålsenliga val av läroböcker och andra läromedel och bedriver ett gemensamt och likvärdigt arbete med dem samtidigt som hänsyn tas till elevernas individuella förutsättningar och behov. Granskningen av dessa tre skolenheter visar exempel där lärare har goda förutsättningar för kollegialt lärande kring läroböcker och andra läromedel med exempelvis lärgrupper som fördjupar sig i material och utvecklar kompetens. Ett annat exempel är att en rektor ser till att lärarna i både ämnes- och arbetslag har ett gemensamt och medvetet arbete gällande användningen av andra läromedel och att det finns en röd tråd mellan stadierna, både vad gäller innehållet i undervisningen och vilka läromedel som används. Vidare ser rektorerna på de tre skolenheterna till att lärarna utvärderar hur läroböcker och andra läromedel fungerar i undervisningen i förhållande till elevers utveckling mot målen. På en anpassad grundskola observerade den biträdande rektorn vid lektionsbesök lärarnas användning av läroböcker och andra läromedel i undervisningen. På samma skola involverades elevassistenter tillsammans med lärarna vid de kontinuerliga utvärderingarna, eftersom elevassistenterna observerar och lyssnar in elevernas behov i sitt arbete. Det finns exempel på att eleverna involveras i utvärderingen och även på att vårdnadshavarna tillfrågas om sin uppfattning om de läroböcker och andra läromedel som används. Utvärderingarna har lett till byte av läroböcker och andra läromedel på skolorna.

Övriga iakttagelser

Utöver att ge underlag för bedömning av kvalitet i arbetet med att ge elever tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel har granskningen bidragit med andra intressanta iakttagelser som har bäring på granskningen, även om de inte har varit en del av de bedömningar Skolinspektionens gjort. Nedan redogör vi för några av dessa iakttagelser som framkommit vid intervjuer med rektorer och lärare på skolorna i granskningen.

Arbetsböcker återanvänds ofta och eleverna skriver i stället i skrivhäften vid sidan av

På flera skolor finns arbetsböcker som tillhör läroböcker i olika ämnen. Intervjuer med lärare och elever visar att det varierar i vilken utsträckning eleverna får skriva i arbetsböckerna. På många skolor skriver eleverna i skrivhäften vid sidan av eftersom arbetsböckerna återanvänds från läsår till läsår. Elever på högstadiet på en skola i granskningen berättar att de bara får skriva med blyertspenna i sina arbetsböcker och behöver sudda ut det som skrivits i arbetsboken efter avslutad årskurs. Det förekommer även exempel på skolor där det finns några få exemplar av arbetsböckerna som lärare då kopierar sidor från och ger till eleverna som lösa papper eller i häften. Elever på en skola berättar att de uppskattar när de får arbeta i arbetsböckerna och att det blir mer engagerande när de får skriva i arbetsboken som har färgglada bilder och ger möjlighet till att exempelvis dra streck mellan begrepp. Eleverna beskriver att kopiorna som lärare delar ut från arbetsboken ofta är svartvita så att bilderna blir otydliga, och att det händer att delar av texten saknas i kopiorna, vilket gör det svårt att förstå innehållet.

Elever väljer ibland själva om de vill lyssna eller läsa texter

I granskningen framkommer också exempel på att elever själva får välja om de vill lyssna på text eller läsa i läroböcker och digitala läromedel utan att lärare lägger sig i vad eleverna väljer. Elever på en skola berättar att uppläsningen riktar sig till elever som behöver stöd i läsningen men att det är ganska fritt på deras skola och att de själva får välja om de vill lyssna i stället för att läsa. I granskningen förekommer dock också exempel på skolor där lärare, i syfte att stödja lästräning, aktivt begränsat tillgången till uppläsning av text från läroböcker för elever.

Flera rektorer uppfattar inte att huvudmannen har uttalade prioriteringar i fråga om läroböcker och andra läromedel

Hur rektorn beskriver huvudmannens styrning och stöd till skolorna i frågor gällande läroböcker och andra läromedel varierar. Det finns enstaka skolor där rektorn uppfattar att huvudmannen ger gott stöd och har prioriteringar på huvudmannanivå som gynnar ett medvetet arbete med läroböcker och andra läromedel, exempelvis huvudmannagemensamma lärarträffar kring val av dem. Det finns också många huvudmän som av rektorer inte beskrivs ha någon särskild roll eller ge något särskilt stöd i frågor som rör läroböcker och andra läromedel. Rektorerna uppger ofta att huvudmän, oavsett om de är kommunala, enskilda eller statliga, har en övergripande roll kopplad till resurser, uppföljning och ibland övergripande styrsignaler. Rektorerna beskriver vidare att huvudmän kan bära vissa kostnader kring läroböcker och andra läromedel så som digitala licenser eller kostnad för digitala inläsningstjänster. Huvudmännen bidrar också med vägledning kring statsbidrag och resurstilldelning för inköp av läroböcker, enligt rektorerna. De kan även ge styrsignaler, exempelvis en

uttalad prioritering att läroböcker ska användas framför digitala läromedel eller att läsförmåga hos eleverna ska vara i fokus. Exempelvis berättar en rektor att man har identifierat att elever på skolan har utmaningar med läsförståelsen, och rektorns förklaring består i att eleverna inte haft tillgång till tryckta läroböcker, utan endast digitala läromedel eftersom det har varit prioriterat hos huvudmannen. Lärare på en annan skola berättar att de inte använder de läroböcker i natur- och samhällsorienterande ämnen som huvudmannen köpt in eftersom de är för svåra för eleverna att läsa och därför inte ändamålsenliga.

Statsbidrag uppfattas ha lett till inköp av fler läroböcker på många skolor

På flera skolor uppger rektorerna och lärare att statsbidrag för inköp av läroböcker har möjliggjort inköp av nya läroböcker i ämnen och utrensning av äldre material. Lärare på skolor där statsbidrag har lett till nyinköp av läroböcker uppger ofta i intervjuer att de är nöjdare med tillgången till läroböcker nu än tidigare och att deras arbetssituation är ändrad. Exempelvis beskriver lärare på en skola att de tidigare lade ner mycket tid på att ta fram och kvalitetssäkra eget material men att eleverna nu har egna läroböcker att utgå från, vilket minskar lärarnas arbetsbelastning.

Avslutande diskussion

De ändringar som gjorts i skollag och läroplan om elevers rätt till läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg syftar till att stärka elevers tillgång till sådana och öka medvetenheten om deras betydelse i undervisningen. Rektorer och lärare på flera granskade skolor berättar i intervjuer hur de statsbidrag som funnits för inköp av nya läroböcker lett till en bättre tillgång än tidigare och att fler läroböcker har kunnat köpas in medan gamla läroböcker bytts ut i många ämnen. Samtidigt visar granskningens resultat ett fortsatt behov av att ytterligare stärka elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel i vissa ämnen på en del av skolorna som ingått i granskningen. Rektorns ledning och styrning inom området behöver också utvecklas på flera granskade skolor. Det är få skolor som har bedömts uppfylla Skolinspektionens kvalitetskriterier i låg utsträckning, men det är också få skolor som uppfyller dem i hög utsträckning. På de flesta 30 skolorna i granskningen når arbetet inte hela vägen fram, och arbetet på skolorna har bedömts sakna viktiga aspekter för att med hög kvalitet ge elever tillgång till läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.

Skillnader i elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel mellan ämnen, skolor och skolformer riskerar att skapa olika förutsättningar för elevers kunskapsutveckling

Skolinspektionens granskning visar att även om elever på flera skolor har tillgång till läroböcker och andra läromedel i många ämnen finns det samtidigt skolor där elevers tillgång kan stärkas i vissa ämnen. Vidare finns det skillnader i tillgången till läroböcker och andra läromedel mellan elever i olika skolformer. Det visar resultaten från anpassad grundskola, specialskola och sameskolan. För elever i dessa skolformer är utbudet av läroböcker och andra läromedel som är utgivna av professionella utgivare och utgår från dessa elevers behov är begränsat, enligt lärare och rektorer. Det är ofta lärares kompletteringar och anpassningar av befintliga läroböcker och andra läromedel som riktar sig till elever i grundskolan samt rektorns ledning och styrning som skapar förutsättningarna för dessa elevers tillgång till och förutsättningar att använda de läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling enligt utbildningens mål.

Läroplanen anger att lärare ska organisera undervisningen så att elever får använda läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål. Det innebär inte att en elev samtidigt ska ha tillgång till läroböcker, läromedel och lärverktyg i alla undervisningssituationer, utan hänsyn måste tas till vad som är lämpligast i respektive situation. Lärare har stor frihet att göra olika

didaktiska val och avgöra när elever ska arbeta med olika typer av undervisningsmaterial. Exempelvis är det inget som hindrar lärare från att ta fram eget material när de anser att det är befogat. Samtidigt är det viktigt att lärare gör medvetna val kring användning av läroböcker, och andra läromedel utifrån ämnets syfte och centrala innehåll samt elevernas behov. I sammanhanget är det exempelvis viktigt att reflektera över hur läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg enskilt eller tillsammans stödjer elevers möjligheter att utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Att elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel ser olika ut innebär en risk att eleverna får olika förutsättningar i sin kunskapsutveckling. Elever på skolor där tillgången är begränsad riskerar att gå miste om de fördelar som läroböcker och andra läromedel för med sig för deras kunskapsutveckling. Det kan exempelvis handla om att skapa sammanhang och överblick över kunskapsområden, främja enskilt och självständigt arbete samt utveckla läsförmåga genom att läsa olika typer av texter. När elever inte har tillgång till läroböcker efter skoltid, eftersom de behöver dela på läroböcker med andra elever och klasser, påverkar det även deras möjligheter att repetera och befästa sina kunskaper.

Lärare kompenserar för begränsad tillgång – men det kan medföra risker

Granskningen visar att lärare på flera skolor tar ett stort ansvar för att undervisningen ska fungera genom att på olika sätt anpassa, komplettera och ersätta med hjälp av olika typer av lärverktyg när läroboken eller det digitala läromedlet inte bedöms finnas i tillräckligt många exemplar eller på andra sätt inte motsvarar elevgruppens behov eller ämnets syfte och centrala innehåll. Flera lärare beskriver att de löser dessa situationer på olika sätt själva eller i samarbete med kollegor så att eleverna ändå får det som behövs för god kunskapsutveckling genom att exempelvis dela på läroböcker eller använda kopior från läroböcker och arbetsböcker, sammanfattningar och punktlistor. När elever behöver förhålla sig till flera olika underlag riskerar konsekvensen att bli att de själva behöver ta ansvar för att strukturera, sortera och skapa sammanhang i undervisningens innehåll. Vissa elever uppger också att det försvårar lärandet när de behöver förhålla sig till olika underlag som kopierade häften, Lösblad och bildspel.

I sammanhanget vill Skolinspektionen därför understryka vikten av att uppmärksamma i vilket syfte dessa kompletteringar görs och hur de påverkar elevernas lärande. Kopierade häften, korrigeringar och sammanfattningar som görs eftersom läroböckerna inte räcker till alla elever, upplevs som svåra eller innehåller föråldrad information riskerar att osynliggöra att det finns begränsningar i elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel på skolan. Det är därför viktigt att rektorn har en tydlig uppföljning, styrning och ledning för att upptäcka och uppmärksamma när elevers tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel behöver förbättras.

En svag styrning från rektorn riskerar att lämna lärarna ensamma i frågor som rör läroböcker och andra läromedel

Rektorn har en nyckelroll i att säkerställa att elever får tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel. När rektorns styrning är svag kan det innebära begränsningar i elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel, vilket i sin tur kan påverka elevers förutsättningar att utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. En svag styrning från rektorn riskerar också att lämna lärare ensamma i dessa frågor, vilket innebär en risk att elevers tillgång till läroböcker och andra läromedel blir beroende av enskilda lärares initiativ och informella arbetssätt. Flera rektorer hänvisar till att lärarna klarar detta själva utifrån sin profession och lärarna i sin tur uttrycker uppskattning över att rektorerna litar på deras omdöme. Även med tillit till lärarprofessionen är det emellertid viktigt att rektorn har aktuell kännedom om elevers tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel. Utan denna kunskap riskerar rektorn att inte veta hur eleverna på skolan möter läroböcker och andra läromedel i undervisningen. För att skapa förutsättningar för ändamålsenlig tillgång till läroböcker och andra läromedel är det viktigt med ett samspel mellan rektorns ledning och styrning samt lärares professionella bedömning av vad som behövs utifrån ämnets syfte, centrala innehåll och elevernas behov. Utan sådan ledning och insyn har rektorn svårt att uppfylla läroplanens skrivning om rektorns särskilda ansvar för att alla elever ska erbjudas strukturerad undervisning under lärares ledning samt att alla elever ska få tillgång till och förutsättningar att använda de läroböcker och andra läromedel som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.

Angeläget att uppmärksamma elevers tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel

Skolinspektionen anser att det är viktigt att rektorer och lärare uppmärksammar och följer upp elevers tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker och andra läromedel i förhållande till de mål som finns för utbildningen i syfte att främja likvärdighet och öka måluppfyllelse. När rektorn tar ett aktivt ledarskap i denna process, analyserar resultaten av uppföljningar och utvärderingar av läroböcker och andra läromedel samt vid behov vidtar åtgärder, stärks skolans förmåga att utvecklas i enlighet med nationella mål och lokala behov. Arbetet kan till exempel kretsa kring i vilken mån läroböcker och andra läromedel bidrar till elevers kunskapsutveckling och hur anpassningar av läroböcker och andra läromedel görs för elever på skolan. Det kan också innefatta övervägande om deras aktualitet och hur föråldrade begrepp eller felaktig information påverkar undervisningens kvalitet, elevers vilja att lära sig, behovet för lärare att komplettera med eget material samt lärares arbetsbelastning. I sammanhanget kan Skolverkets stödmaterial om att välja och använda

lärverktyg vara en viktig resurs. Ett sådant systematiskt och framåtsyftande arbete bidrar inte bara till ökad kvalitet i undervisningen, utan också till att elever får tillgång till en likvärdig utbildning.

Referenser

Förordning (2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.

Förordning (2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall.

Förordning (2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall.

Förordning (2010:255) om läroplan för anpassade grundskolan.

Graeske, C. (2021). Läromedelsbruk i skolan En kunskapsöversikt – perspektiv och forskning.

Lag (2023:951) om ändring i skollagen (2010:800).

Läromedelsbarometer (2024) Läromedelsföretagen.

Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel.

Regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende Statens skolinspektion (U2023/03645 [delvis] U2023/03702).

Skolinspektionen (2021) Kvalitetssäkring och val av läromedel. Fokus på samhällsorienterande ämnen i årskurs 7–9.

Skolinspektionen (2021) Delredovisning av regeringsuppdrag. Dnr: 2024:4600.

Skollagen (2010:800).

Skolverket (2010) Klara, färdiga, gå! En analys av lärares arbete med extra anpassningar och särskilt stöd.

Skolverkets bedömning av läget i skolväsendet (2023).

Skolverkets utbildningsplattform Att välja och använda lärverktyg, webbkurs: <https://utbildningar.skolverket.se/group/guest/dashboard> hämtad 2026-07-01.

Skolverkets utbildningsplattform Val och användning av läromedel – en forskningsutblick, webbkurs: <https://utbildningar.skolverket.se/group/guest/dashboard> hämtad 2026-07-01.

SOU 2021:70 Läromedelsutredningen – böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap.

Bilagor

Bilaga 1 Skolinspektionens kvalitetskriterier

Här redovisas de kvalitetskriterier för hög kvalitet som de granskade skolorna har bedömts mot.

Lärarnas arbete med att organisera och genomföra undervisningen så att eleverna får använda läroböcker och andra läromedel

Lärarna ser till att eleverna, såväl flickor som pojkar, får använda läroböcker och andra läromedel på ett sätt som bidrar till att skapa sammanhang och överblick över kunskapsområden. Detta ger progression i lärandet samt stärker elevernas ämnesintresse och vilja att lära sig mer. Lärarna ser till att eleverna får ändamålsenliga instruktioner i hur läroböcker och andra läromedel ska användas i undervisningen. Lärarna ser till att elever använder läroböcker och andra läromedel som är anpassade utifrån elevernas olika förutsättningar och behov. Lärarna ser till att eleverna får använda läroböcker och andra läromedel utanför lektionstid och uppmuntras använda dem utanför lektionstid för att befästa sina kunskaper.

Rektorns ansvar för att alla elever får tillgång till och förutsättningar att använda ändamålsenliga läroböcker och andra läromedel

Rektorn styr och leder arbetet så att eleverna får tillgång till ändamålsenliga läroböcker och andra läromedel. Rektorn tar ansvar för att lärarna är delaktiga i valet av läroböcker och andra läromedel. Rektorn skapar förutsättningar för ett gemensamt och medvetet arbete kring användning av läroböcker och andra läromedel för likvärdighet inom skolenheten, så att hänsyn tas till elevernas olika förutsättningar och behov. Rektorn ser till att lärarna utvärderar hur läroböcker och läromedel fungerar i undervisningen i förhållande till elevers utveckling mot målen. Rektorn använder resultaten i skolans utvecklingsarbete.

Bilaga 2 Metod och urval

Urval och beskrivning av de granskade skolorna

Urvalet består av 30 skolor, varav 26 är grundskolor, 2 anpassade grundskolor, 1 specialskola och 1 sameskola. Utöver den angivna fördelningen mellan skolformer eftersträvar urvalet dessutom en variation sett till huvudmannatyp och kommuntyp.

Bedömning av kvalitet utifrån kriterier

Granskningens iakttagelser baseras på Skolinspektionens bedömning som gjorts utifrån kvalitetskriterier för det granskade området. Dessa kriterier är framtagna av Skolinspektionen och är specifika för granskningen. Kriterierna baseras på en uttolkning av nationella mål och riktlinjer samt den forskning som ligger till grund för granskningens problembild.

Skolinspektionens bedömning har gjorts på en tregradig skala och sammanställts i beslut som kommuniceras till berörda huvudmän. I denna rapport redovisas en samlad analys av bedömningarna av alla de granskade verksamheterna och andra iakttagelser från granskningen.

Skolinspektionens kriterier för hög kvalitet av det granskade området redovisas i bilaga 1.

Empiri och insamlingsmetod

Granskningens underlag för bedömning har inhämtats genom intervjuer vid skolbesök, observation på skolorna samt dokumentstudier. Vid intervjuerna och observationerna har anteckningar förts. Dessa har sammanställts i en tjänsteanteckning och huvudmannen har fått möjlighet att yttra sig om den.

Dokumentstudier

Inför verksamhetsbesöken har Skolinspektionen begärt in information av granskade huvudmän. Informationen rör bland annat elevernas tillgång till och lärarnas användning av läroböcker samt andra läromedel på skolenheten.

Intervjuer

Skolinspektionens skolbesök genomfördes mellan september och november 2025. För varje skolenhet som ingår i granskningen har vi intervjuat elever, lärare och rektorer. Vid intervjuerna har Skolinspektionens utredare utgått från ett gemensamt intervjustöd, men frågornas formulering och ordning liksom vilka följdfrågor som ställts har varierat mellan intervjuerna.

Totalt intervjuades 158 elever, 244 lärare och 30 rektorer. I vissa rektorsintervjuer har även biträdande rektorer deltagit. Intervjuerna genomfördes i följande grupper:

- 29 grupper elever med fyra till sex elever i varje grupp.
- 87 grupper lärare med fyra till fem lärare i varje grupp.
- Skolans rektor, i vissa fall tillsammans med biträdande rektor.

Observation av skolmiljön

Totalt har 30 rundvandringar på skolorna genomförts i delar av lärmiljön med fokus på tillgången till läroböcker och andra läromedel. På en anpassad grundskola har lektionsobservationer genomförts i stället för intervjuer med elever. Rundvandringarna och observationerna har tillsammans med andra underlag använts för att besvara granskningens frågeställningar.

Bilaga 3 Granskade verksamheter

Huvudman	Skolenhet
Borlänge kommun	Domnarvets skola
Dibber Kubikskolan AB	Kubikskolan Dibber
Ebba Braheskolan AB	Ebba Braheskolan
Enköpings kommun	Bergvretensskolan
Falköpings kommun	Flobyskolan
Falu kommun	Britsarvsskolan
Filipstads kommun	Stålvallaskolan
Fridaskolorna AB	Fridaskolan Kallebäck
Gävle kommun	Sofiedalskolan
Göteborgs kommun	Bergumsskolan F-9
Halmstads kommun	Ranagårdsskolan ag
Halmstads kommun	Ranagårdsskolan F-9
Huddingekommun	Kungsklippeskolan
Helsingborgs kommun	Ättekullaskolan
Håbo kommun	Västerängsskolan
International Montessori School Sweden AB	Montessori Mondial Kungsholmen
JENSEN education college AB	Jensen grundskola Tungelsta
Kalmar kommun	Lindsdalsskolorna
Läraskolan i Bålsta AB	Läraskolan
Nacka kommun	Björknäs anpassade grund- och gymnasieskola
Nacka kommun	Björknässkolan
Norrtälje kommun	Länna skola
Nyckelknippan Förskole Aktiebolag	Nyckelskolan
Profilskolan Excel AB	Profilskolan Excel

Sameskolstyrelsen	Sameskolan Kiruna
Stockholms kommun	Hässelby Villastads skola
Sundbybergs kommun	Grönkullaskolan
Specialpedagogiska skolmyndigheten	Vänerskolan
Södertälje kommun	Soldalaskolan
Örnsköldsviks kommun	Anundsjöskolan

Bilaga 4 Aktuella bestämmelser

Rättslig reglering

Den 1 juli 2024 förtydligades i skollagen att elever ska ha tillgång till läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.³³ Syftet med ändringarna är att stärka elevernas tillgång till ändamålsenliga läromedel men även att öka medvetenheten om betydelsen av läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg för undervisningen.³⁴

Ändringarna i skollagen gäller flera skolformer³⁵. För förskoleklass, grundskolan, anpassade grundskolan, sameskolan och specialskolan är lydelsen:

Eleverna ska utan kostnad ha tillgång till läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.

I samband med lagändringarna har regeringen även beslutat om nya formuleringar i flera läroplaner.³⁶ Läroplanerna innehåller nu följande lydelser:

Läraren ska organisera och genomföra arbetet så att:

- eleven får använda läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål.

Rektorn har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att:

- alla elever får tillgång till och förutsättningar att använda läroböcker, andra läromedel och andra lärverktyg som behövs för en god kunskapsutveckling i enlighet med utbildningens mål

³³ Lag (2023:951) om ändring i skollagen (2010:800).

³⁴ Regeringens proposition 2023/24:21 Stärkt tillgång till läromedel, s. 1, 27.

³⁵ 1 kap 3 § skollagen, Förskoleklass: 9 kap. 8 § 2 st skollagen, Grundskola: 10 kap. 10 § 2 st skollagen, Anpassad grundskola: 11 kap. 13 § 2 st skollagen, Specialskola: 12 kap. 10 § 2 st skollagen, Sameskola: 13 kap. 10 § 2 st skollagen.

³⁶ Förskoleklass och grundskola: förordning (SKOLFS 2024:590) om ändring i förordningen (2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. Anpassad grundskola: förordning (SKOLFS 2024:593) om ändring i förordningen (2010:255) om läroplan för anpassade grundskolan. Specialskola: förordning (SKOLFS 2024:591) om ändring i förordningen (2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall. Sameskola: förordning (SKOLFS 2024:592) om ändring i förordning (2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall.

Bilaga 5 Referenspersoner

Cecilia Spjuth, undervisningsråd, Skolverket

Nathalie Diwing, undervisningsråd, Skolverket

Jörgen Mattlar, universitetslektor, Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningssociologi, Uppsala universitet